

თორნიკე ერისთავი

ისტორიული პოემა

ვინ დასთვალოს ზღვაში ქვიშა
ან ცაზე ვარსკვლავები?
ვინ შეამკოს ღირსეულად
ქართველ გმირთა მხარ-მკლავები?
ვინ მოგვითხრას მათი საქმე,
უთვალავი საგმირონი,
და ან მათზე გადმოსული
მადლი ღვთისა და მირონი?
ნაშთი ძველი დიდებისა
არ გამქრალა ჯერაც ყველა...
დღესაც მისის შარავანდით
ნიშანს გვამლევს ცისარტყელა!...
შვიდ სამთავროს მოგვაგონებს
მოელვარე ის შვიდფერი
და გვამლერებს: მარ მომკვდარა,
გაიღვიძებს ისევ ერი!ნ
ამ იმედით ფრთა შესხმული
ჩვენი გული სიამით ძგერს
და ოცნებაც ლაჟვარდ ფეარდ
წარმოგვიდგენს ქართლისა ერს,
წარსულ-ნერგზედ ახალ-ნამყნის
ველოდებით შეხორცებას!
მით ვიქარვებთ აწმყო ნალველს
და ვემლევით აღტაცებას.

კარი პირველი

I

მეფე დავითს, კურაპალატს,
ჰქონდა ერთხელ წვეულება:
მშვიდობის დროს ჩვენს მეფეებს
ჰქონიათ ეს ჩვეულება.
საქართველოს ყოველ კუთხით
მოეყარა თავი ერსა;
ილხენდნენ და გაჰკიოდნენ
ერთხმად მმრავალჟამიერსან.
და მართლაც რომ ჰშვენოდათ
მაშინ იმათ ეს მოლხენა,
რადგნა იმ დროს გადმოსული
იყო ქართლზე მადლი ზენა:
გარე მტერი დათრგუნვილი
შულს მათ ველარ უბედავდა

და შინაგან მშვიდობასაც,
ვინ იყო, რომ ვერ ხედავდა?...
ამით გული უხაროდათ
ბატონს და ყმას, ყველას ერთად,
კაცსა კაცად აფასებენ,
ადიდებდნენ ღმერთსა ღმერთად;
საქმის დროზე მუშაობდნენ,
უქმე დღეზე მოილხენდნენ,
მეფე ხალხს და ხალხი მეფეს
სიმესა გულს მოჰყენდნენ.
მთვრალობა და მსადღეგრძელონ
სათვითოო არ იცოდნენ;
ჩვენი ლხინი რომ ენახათ,
სირცხვილითაც დაიწვოდნენ.
პირველ სმაზე ახსენებდნენ
საქართველოს და უფალსა,
დღეგრძელობით თაყვანს სცემდნენ
მეფესა და დედოფალსა;
ბოლოს გმირებს იგონებდნენ,
მამულისთვის ომებში მკვდარს,
და მღვდელმთავრის კურთხევითა
ჰსვამდნენ იმათ შესანდობარს...
სულ ამითი მთავრდებოდა
მაშინდელი სადღეგრძელო,
თუმცა მათში მეტი იყო
საქები და სასახელო.
ამგვარივე იყო იმ დღეს
ზომიერი ჭამა და სმა...
მოილხინეს, გაშაირდნენ
და ერთმანეთს სტყორცნეს მათ ზმა.
ორაზროვან სიტყვებისა
გაიმართა გამოცანა...
ყველას მეფის ხუმარა სჯობს,
არვინ არის იმიმსთანა.
მაგრამ ბოლოს ორბელიძე
მოსწრებულად, გალექსულად
ცალფეხ ზმების საპასუხოდ
ეუბნება ორლესულად:
მმაღლით წვიმა მოდიოდა,
დამასველა მან, თავიდან
ფეხებამდე მ ა ს ხ ა რ ა ო!ნ
ხუმარამ სთქვა: მგიჯობნია,
თითს მოვკაკვავ მორჩილადო,
მაგრამ ერთს-კი მოგახსენებ
მოწიწებით და ფრთხილადო:

ხუმარადაც ვარგებულხარ,
ვაჟკაცობით პირველიო,
მაგრამ ვერ იქმ თორნიკობას,
თუმც მის ადგილს ს უ ლ ე ლ ი ო !
აქ თორნიკეს ხსენებაზე
მეფე შეკრთა და ეს ბრძანა:
მსთქვი, ხუმარავ, თუ რას ნიშნავს
ეგე შენი გამოცანა?
რა არის, რომ დღეს ჩემ გვერდით
დიდ თორნიკეს ვერ ვხედავო?
მომიკვდა, თუ დასნეულდა?...
სთქვი! ტყუილს ნუ მიბედავო!
მოახსენა: მარ მომკვდარა,
არც სენი რამ აწუხებსო,
მაგრამ ქვეყნის სამსახურზე
დღეიდან კი ხელს იღებსო.
თვითონ ვერ ბედავს მოხსენებას,
მოციქულობს ვერცა სხვაო,
რადგანც უნდათ აიცილონ
თქვენი წყრომა და რისხვაო.
აწ გავბედე მოხსენება
ზმეებითა და გადაკვრითო
და ნუ მრისხავ კადნიერსა,
გევედრები ცრემლის ღვრითო!
მეფემ ბრძანა: მარ გიწყრები,
გმადლობ, ვფიცავ ჩემსა მზესო,
მაგრამ ვნახავ ერისთავსა,
გამოვკითხავ მას მიზეზსო!
სახლთუხუცესს დაუმახა:
მხვალ თორნიკე მომგვარეთო,
მომინახეთ, სადაც იყოს,
შინ დაგიხვდესთ, თუ გარეთო!
ეს ბრძანა და ზე წამოდგა,
ნადიმიცა მით გათავდა
და ხვალისთვის დაიბარა
სადარბაზოდ, ვინც იქ ჰყავდა.

II

გამართულია დარბაზი,
ერიც სამსჯავროდ შეყრილი...
წინ სდგას თორნიკე პირნათლად,
წარბიც არა აქვს შეხრილი.
თავი ჩაიგდო სამსჯავროდ,

მიჰყვა საერო ნებასა,
ჯერ ელის მისგან ბრალდებას
და მერე განჩინებასა.
აბრძანდა მეფე მბრალდებლად,
ამას კანონი ითხოვდა,
და თაყვანი სცა კრებულსაც,
სანამდი სიტყვას იტყოდა.
თვალამღვრეულად შეხედა
თორნიკეს მრავალწლიანსა;
სიტყვები ყელში ეჩრება,
უმისოდ სიტყვაწყლიანსა.
ბრძანებს და მისსა სიტყვასა
ყურს უგდებს მთელი კრებული;
კრძალვით მოისმენს თორნიკეც,
სხვაგვარად ჩაფიქრებული.
ამბობს: მმბრუნავი ქვეყანა,
ვიცით, რომ ცვალებადია;
ვისაც მიინდობს, გასწირავს,
მისთვის მახე და ზადეა.
მოყვარეს გადაამტერებს,
მტერსა გაუხდის მოყვრად,
დღევანდელს ლხენა-სიცილსა
ხვალ გადაუქცევს ოხვრად.
კაცობრიობის დიდება
მას მიაჩნია ჩალადა
და შევუქმნივართ ჩვენ მხოლოდ
ამ სოფლის მაჩანჩალადა!...
შემცდარი არის, ვინც ჰფიქრობს
მედიდურ უეჭველობით!
ან ერთი რა ვართ ამ სოფლად
უსუსურ ჭიანჭველობით?
თუმცა ესე სჭირს გონება,
რომელიც უტყუარია,
მაგრამ ადამის სისხლმა კი
ჩვენი ცხოვრება არია.
გული, მეურჩე თავისა,
ცხოვრების წინამძღვარია
და ამის გამო ჩვენ საქმეს
და სიტყვას შუა ზღვარია!
ხშირად მონურად ვასრულებთ
დღეს, რაც რიგი წესია,
და იმას ვიმკით კანონად,
რაც ძველ დროს დაუთესია!...
მეცა ადამის შვილი ვარ,
თქვენსავით შვილი ქართლისა,

თავდადებული ქვეყნისთვის,
მაძიებელი მართლისა.
მაგრამ მეფე ვარ დღეს თქვენი:
ხელთა მაზვს მეთაურობა!
საქმის დროს საქმე შემშვენის
და ხუმრობის დროს დ ხუმრობა.
გუშინ რომ გული მილხენდა,
თქვენც ლხინად მყავდით წვეული;
და დღეს კი გიწვევთ სამსჯავროდ,
გულზედა სისხლმოთხეული.
ერთ კაცის ნდობა ძნელია,
გინდა გადიქცეს გონებად,
და შეუმცდარი ამ ქვეყნად
მეფეცა ნუ გეგონებათ!
ჩვენის წინაპრის გონებას
ადრევე გადუწყვეტია,
რომ სამსჯავროში ისა სჯობს,
მსაჯული რაც რომ მეტია!
და, აჰა, მეცა შეგყარეთ
სამსჯავროდ, როგორც წესია...
თქვენ ჰსაჯეთ და მე ავირჩევ,
რომელიც უკეთესია:
თორნიკე მხედართმთავარი,
თითქოს ხახვს გვაჭრის ყურზედა,
მოულოდნელად ხელს იღებს
საერო სამსახურზედა.
გვიწუნებს გმირი სარდლობას,
აპირებს მოსვენებასა;
არც დასდევს მეფის სურვილსა,
არც ითხოვს ხალხის ნებასა...
დიდ მამულიშვილს ურჩობა
ქვეყნის არ შეეფერება!
ვერ მივხვდი... მეიად მაკვირვებს
ამგვარი კადნიერება!
სწორედ აქვს რამე მიზეზი,
შესაწყნარ-პატივისადები,
თქვენგან არდასაფარავი,
საერთოდ გასაცხადები.
და უნდა გვითხრას სახალხოოდ,
მისთვის მყავს მოწოდებული,
რომ არავინ დარჩეს ჩვენგანი
ხალხისგან ბრალდადებული.
თორემ, ხომ იცით, ქვეყანა
უბრალოდ დამძრახველია:
განაგონებით გადასწყვეტს,

რისიგა არ მნახველია!ნ...
ეს სთქვა და ტახტზე დაბრძანდა
მეფურად მეფე სვიანი,
გვერდით მიუსხდნენ მსაჯულად
მოხუც-ჭადრათმიანნი.
მერე სხვებიცა ჩამოჰყვენ,
დასხდნენ რიგრიგად ყველანი...
მდივანს მზადა აქვს ქალაღდი,
საწერ-კალამი, მელანი.
აქ ჩამოვარდა სიჩუმე,
პასუხს ელიან სარდლისას,
წრფელ სინიღისის მექონის
და მასთან სიტყვა მართლისას.

III

ახოვანი, მშვენიერი,
თეთრწვერა და თეთრთმიანი,
წინ წამოდგა სასაუბროდ
მოწიწებით ტკბილხმიანი.
თაყვანი სცა პირველ მეფეს,
მერე კრებულს ორი მხრითა,
გულზე ჯვარად ხელებს იჭდობს,
თავდახრილი, ცრემლის ღვრითა.
წვერ-ულვაშზე მარგალიტებრ
ცრემლი ცრემლზე ეკიდება,
მწარის ოხვრით ვერ იქარვებს,
გულს რომ ცეცხლი ეკიდება...
უკვირს, რომ ამ სამსჯავროში
უმიზეზოდ ის ჩავარდა
და რომ მასზე გულს იყრიან
ისინი, ვინც მას უყვარდა.
გულნატკენად რომ უყურებს
სხვებს, თვითონაც გული სწყდება,
მაგრამ თავის პირადობა
აღარ ახსოვს, ავიწყდება.
და აერთო ნება-სურვილს
მორჩილებით აძლევს პასუხს
და თანდათან მისი სიტყვა
შეუპოვრად სჭექავს და ჰქუხს:
მფიცავ იმ პირველ მიზეზსა,
ყოველ მიზეზის მიზეზსო,
ვიფიცავ საქართველოსა
და მერე, მეფევ, თქვენს მზესო.

რომ მართალი ვარ იმაში,
რაზედაც ბრალს მდებთ თქვენაო!
დაბლა ეს გული მიმოწმებს
და მაღლა დღმერთი ზენაო!
მართალი არის, დღეიდან
რომ ვტოვებ სამსახურსაო,
თუმც გული ჩემი ერთგული
ძველებურადვე ხურსაო.
თქვენ რომ გშორდებით, მით ვკარგავ
ხორციელ ნეტარებასო...
ვერ ჰხედავთ გულდაწყვეტილის
მოხუცის მდულარებასო?
საგრამ მივყვები საგანსა
აწ უფრო უდიდესსაო;
ის მარღვევინებს გაბედვით
ჩვენს ჩვეულებრივ წესსაო.
დრომ მოითხოვა აწ ჩემგან
სხვაგვარი სამსახურიო
და, რომ უარვყო, დავრჩები
ძველზედაც უმაღურიო...
ეჰ, მეფევ! ბრალს რათ მადებდი
შენს ერთგულს, ფეხთა მტვერაო,
რომ სამსჯავროში მაგდებდი
ვით ორგულს... ქვეყნის მტერსაო?
იძულებით ვარ აწ მთქმელი
ყოვლისფრის უნაკლოლოდო,
რაც გულმა გადამიწყვიტა
მხოლოდ მე საიდუმლოდო!
თქვენი ნებაა!... მონა ვარ
მე თქვენის სურვილისა!
სიტყვაა მხოლოდ წამალი
გულისთქმის, ურვილისაო!ნ
მოხუცმა ამ სიტყვების დროს
ცრემლები ღვარა მრავალი
და უნებურად დაიწყო
თვისი თავგადასავალი:

IV

მმწარ წარსულის მოგონებით
თქვენ წინ მთქმელი ვარ ამისა,
რომ მომსწრე ვარ საქართველოს
შავი დღის და ვარამისა...
ბევრს თქვენგანს ის არც-კი ახსოვს,
იქნებოდით მაშინ ბალდი,

მაგრამ მე-კი დღესაც გულზე
მაშინდელი მაზის დაღი!
ცამან რისხვით მოგვიქუხა,
საქართველოს ადგა ბუნდი,
მონავრულად გვესეოდა
ყოველის მხრით მტრისა გუნდი.
მოგვაწვენ და მოგვაზვირთდენ
ერთიანად ჩასანთქმელად...
რაც რომ მაშინ ჭირი ვნახეთ,
მნელი არის აწ სათქმელა.
ეს პატარა საქართველო
ჯარასავთი დატრიალდა,
გადიწერა რა პირჯვარი,
გაფოლადდა და გასალდა...
მოხუცი თუ ახალგაზრდა,
ერისკაცი თუ სამღვდელო,
ყველა ერთმხრივ მიიწევდა,
ერთი ჰქონდა ყველას ლელო!
სადღა იყო განსხვავება?
რის ბატონი? ან რისი ყმა?
ყველა ერთად შეკავშირდა,
ერთი ჰქონდათ მათ გულისთქმა:
რომ გულწრფელად მოეხადათ
ქართლის შვილებს მათი ვალი
და სიკვდილით გამოეხსნათ
ჩვენი ქვეყნის მომავალი!
მამა-პაპის განთქმულ ფარ-ხმალს
უმატებდა შვილი ფასსა
იმითი, რომ ლომკაცურად
შეებმოდა ერთი ასსა.
მჰკა მაგისნ ხმა ყოველის მხრივ
მოისმოდა მტრის საზარი
და იმ გრგვინვას ბანს აძლედა
საორკეცოდ მთა და ბარი.
სისხლით მორწყეს ტყე და ველი,
შეიღება წითლად მდელი;
აღდგომის კვერცხს დაემსგავსა
ჭირნახული საქართველო!
განახევრდა ქართველობა...
მაგრამ მტერს კი სძლიეს მათ ღვთით
და თამამად დაიძახეს:
მსაქართველო აღსდგა მკვდრეთით!
და მართლაც რომ გამოიხსნეს
განწირული სულთამბრძოლი
და გადმოსცეს შვილიშვილთა,

მარგალიტი ვით ობოლი!
მხედართმთავარ-უხუცესად
იყო მაშინ იოვანე,
შემდეგში რომ ბერად შედგა,
დღეს ულუმბოს აქვს სავანე.
სანამ მტერი გარს გვეხვია,
მძვინვარებდა, ვითა ლომი,
გოლიათის შებმას ჰგავდა
მისი ბრძოლა, მისი ომი.
მტრისა ისრით გამხვრეტელი
ხმალს ულეწდა, ფარს უხევდა;
ხშირად მამა-პაპის სისხლზე
თავისასაც ზედ ანთხევდა...
ჯოჯოხეთის რისხვა იყო
მისი რისხვა, მისი ვნება;
სანამდის კი მტერს ჰხედავდა,
არ იცოდა მოსვენება.
მაგრამ, როცა საქართველო
ნახა გმირმა დამშვიდებით,
სხვა მაღალ მთას მიაშურა
გალობით და ღვთის დიდებით.
მან ფარ-ხმალი აიყარა,
მოურიდლად თვისის ნებით
და თავსაც ვერ იმართლებდა
ის ჩემსავით მხცოვანებით.
მხოლოდ უთხრა დარაზმულ ჯარს:
მუქმია აწ ფარ-ხმალიო!
აწ სხვა მმართვეს სამსახური
და მიმიწევს სხვა ვალიო!ნ
დაგვლოცა და მისი ხმალი
გადამკიდა, მისგან რჩეულს;
თაყვანი ვეც მორჩილებით,
როგორც მამის, მეც კურთხეულს.
მითხრა: მთორნიკ! ჰა, შენ გქონდეს
სარდლობა და ჩემი ხმალი;
ვინძლო ღირსად აასრულო
მომავალში შენი ვალი!ნ...
ამ სიტყვებმა მომიმატეს
მე სიმხნევე და ერთგულება,
გულმა იგრძნო ფოლადობა
და სულმაცა ამაღლება!
თუმცა ამგვარ დიდებასა
უღირსად თავს ვიგულებდი,
მაგრამ მაინც უნებურად
დღემდე ჩემს ვალს ვასრულებდი.

ავად იყო ის, თუ კარგად,
თქვენს ხელთ არის დაფასება:
მე არ მფერობს ჩემი თავის
არც გინება და არც ქება!
ვიტყვი მხოლოდ: ხმა ისმოდა
თქვენგან ჩემის პირველობის
და მე მხოლოდ ვთავკაცობდი,
შემწირველი დიდ მადლობის.
მეფისა და სამშობლოს წინ,
მართალია, მიძღვის ღვაწლი,
მაგრამ, მეფევ, სხვას დავუთმობ
აწ სამსახურს... სხვას დავაცლი!
იმიტომ რომ აღარა ვარს,
რაც ვიყავი ადრე.. ძველად:
ჩემს სისუსტეს გული ჰგრძნობს და
გონება სწყვეტს უეჭველად!
მართალია, ეს ჭაღარა
სიყვარულს და სურვილს ვერ ჰკლავს,
მაგრამ ღონის წახმარება
აღარ ძალუმს მუხლსა და მკლავს!
ადრინდულად მუხლს არ მერჩის,
აღარ მიჭრის აღარც თვალი...
და ვით შევძლო, მაშ, სარდლობა,
როცა ასტყდეს ბრძოლის ალი?
ვისაც ჰხედავ აქ, სუყველა
არის ჩემგან გამოზრდილი,
ათასჯერ და ათასგვარად
ბრძოლის ველზე გამოცდილი.
რაც მე ვიცი რაზმთა წყობა
და სამხედრო წესი სრული,
მაგათაც აქვსთ ჩემგანავე
ახსნილი და განსწავლული,
ჩემზე მეტიც შეუძლიათ,
უკეთ გაჰკვეთს მათი ხმალი,
და ჩემსავით სიბერითა
არ უმტყუნებთ ომში თვალი.
ბევრია, რომ ჩემზე უფრო
დღეს შეშვენის მას სარდლობა,
და რათ დახვდეს ღობე-ყორად
იმათ ჩემი პირველობა?...
რომ ამხადო პირველობა,
მეფევ, შენ ეს არ შენგშვენის:
უმაღურად ჩაითვლები...
გქონდეს რიდი ქვეყნის ენის!
და, რომ ჩემი წარსულითა

დღესაც კიდევ ვისარგებლო,
მოლაღატე შევიქნები...
მეძულება მე სამშობლო!...
აი, მეფევ, თუ რათ ვბედავ
თქვენს წინაშე დღეს ურსობას,
და სულ სხვა გზით მიმავალი
გილოცავ თქვენ გამარჯობას!...
იოანეს მივაშურებ...
შევუდგები მეც მის კვალსა
და, თქვენისვე ნებართვით,
სხვას გადავცემ ამ ჩემს ხმალსა!ნ
ესა სთქვა და მისი ხმალი
ორბელიძეს გაუშვირა
და ამგვარმა მისმა სიტყვამ
გულში ბევრი აატირა...

V

ხმალზე უფრო ძლიერად სჭრის
პატარა და რბილი ენა,
გაჰკვეთს ხანჯსა უგნურების...
მისი ტყვეა ხშირად სმენა.
ხან გონება გამოცდილი
მას მოიქნეს მრავალგვარად,
ხან, მფარავი ხვაშიადის,
გული აგებს გრძნობის ფარად.
დროზე უნდა მოხმარება,
მხმარებელიც გონიერი,
რომ ხან ნაღვლით გაილესოს,
ხან ძირტკბილით ენის წვერი...
თორნიკემაც ნაღველ-თაფლად
გრძნობა გულში ჩაიყენა
და სიმართლის ხელით მასში
ამოუწო მისი ენა.
მით მოხიბლა, როგორც მეფე,
ისე ყველა მსაჯულიცა
და იმათის თანხმობითა
სურვილი მან გაიმტკიცა...
ჩამობრძანდა მეფე ტახტით,
ვედარაფრის ვერამთქმელი,
მოვიდა და მოხუცებულს
გადახვია მმურად ხელი.
უფხრა: მთორნიკ! როგორც მეფემ,
მოგისმინე საუბარი.
თანახმა ვარ, და აწ გეტყვი,

როგორც ძმა და მეგობარი,
რომ ჯერ კიდევ ქვეყნისათვის
საჭირო ხარ... დიდი მარგი, -
და უდროვოდ აგიღია
საიმქვეყნო საგზალ-ბარგი.
უცხო მხარეს გადაკარგვა,
ვფიცავ შენი მიმდამდეგა!
ნუთუ ჩვენი ქვეყნის ტაძრებს
არ აქვთ იგი ძალ-დიდება?ნ
მოახსენა: მვიცი, მაგრამ
ქართლშივე რომ მიგულებენ
ჩემი გაზრდილ-ერთგულები,
რომ არ მნახონ ვერ გასძლებენ.
მეცა გული არ გამიძლებს,
ვერც მე დავთმობ იმათ ნახვას,
და ცოდვილ სულს ბევრს დავაკლებ:
გადავყვები სოფლის ზრახვას...
იქ კი არვინ მეყოლება
შემაცდენი, უცხო მხარეს,
დღე ყოველ და ყოველ წამსა
ცრემლებს დავღვრი მე მდუღარეს.
და ვითხოვ, რომ ღმერთმა, მეფევ,
გადიდოს და გადღეგრძელოს
და წყალობა არ მოაკლოს
ჩვენს პატარა საქართველოს!ნ

VI

ათონის მაღალ მთაზედა,
მთაწმინდად სახელდებულსა,
სადაც უდაბნოებსა
და ტაძრებს წმინდად გებულსა
რიცხვი არა აქვსთ, იქ ლავრა,
დაუდებელი ფასისა,
ყველაზე პირველი არის
დიდისა ათანასისა.
გინდ დარი იყოს საამო,
გინდა ავდარი საზარი,
სამოთხის სადგურს გვაგონებს
მაღლობზე მდგომი ტაძარი.
ხან, ღრუბლით შემობურვილი,
გარშემო ირტყამს ელვასა
და გადაჰყურებს შორი ზღვის
ტალღების გროვა-ღელვასა;
ხან ისარივით სხივები

დილის მზის ეტყორცნებიან,
თითქოს იმ საღმრთო ნათელსა
ნათლითა ეხორცებიან.
ხან ღამით მთვარე გავსილი,
თითქოს მიმსვლელი იქ ბინად,
თავზე ედგმება წმინდასა
წმინდა დიდებულ გვირგვინად.
და ვარსკვლავებიც იმავ დროს
დაჰფეთქენ, დასჭიკჭიკობენ
და ამ გალობით ძალთაძალს
ამაღლებულად ამკობენ.
წინ უძევს ბალი ხეხილის,
ხელოვნად შენაკაზმისა,
და იქვე წყარო ჩუხჩუხებს
წმინდისა აიაზმისა.
მთა მწვანე ზეთისხილისა
და ყვავილები ველისა,
საკურთხად აღმომფშვენელნი
ბუნებით საკმეველისა,
ჰაერსა შეაზავებენ
სამკურნალოდ და მარგადა
და სასულდგმულოდ ცხოველთა
მიანიჭებენ ხარკადა!...
მეუდაბნოდ მიდიან
საქრისტიანოს ყოველ მხრით
და იქ იჩენენ სავანეს
სასოებით და ცრემლის ღვრით.
წიაღგახსნილი უდაბნო
უჩენს, ვინც მივა, ბინასა
და მორწმუნეთა იზიდავს,
ვით ანდამატი რკინასა.
აქვე მოსულა ულუმბოთ
იოვანეცა ქართველი
და მორჩილობის დროსავე
გასთქმია დიდი სახელი.
დღეს მოძღვარია ნეტარი
ბერისა მრავალ ასისა
და მეგობარი იმავ დროს
წინამძღვრის ათანასისა.
დიდი ხანია, სამშობლო
მან დაუტევა ნებითა,
მაგრამ გული-კი ისევე
უღელავს ხოლმე ვნებითა,
როდესაც მოაგონდება
მისი სამშობლო მამული

და, გატაცებულს ოცნებით,
არევით უცემს მას გული!...
და მაშინ სცდილობს მიეცეს
მარტოობასა შორს სადმე,
ბუნების ჭვრეტით გაერთოს
და გულს მიჰფინოს სიამე.

VII

ერთხელ დილას იოვანე
შემდგარიყო მაღალ სერზე
და ცრემლები ნეტარების
ეცემოდა სპეტაკ წვერზე.
ზღვა და ხმელი იმის თვალ წინ
იშლებოდა ედებურად
და სამოთხის სიამისა
გაემსჭვალა უნებურად...
დიდხანს, გრძნობამორეული,
ველარაფრის იყო მთქმელი,
მხოლოდ ნიშნად ნეტარების
მას აეპყრა მაღლა ხელი.
თითქოს მაშინ მას უნდოდა
ცა და ქვეყნის შემყარება,
რომ ამითი წუთიერი
გაგრძობოდა ნეტარება!...
ამ დროს მის წინ, ვით ჩვენება,
გამოცხადდა მგზავრი-მწირი;
დაემხო და თაყვანი სცა,
მოარიდა განზრახ პირი.
შეკრთა უცებ იოვანე
და უთხრა მას ბერძნულ ენით:
მვინ ხარ, შვილო? ან რასა მთხოვ?
მიპასუხე გამოჩენით!ნ
- მშენსა ლოცვა-კურთხევასა!ნ
მამაშვილურ-მეგობრულად
უპასუხა იოვანეს
მაშინ მწირმა ტკბილ-ქართულად.
ქართულ ლექსის გაგონებამ
იოვანე ააჩქარა,
ტანში რაღაც უნებურმა
ჟრუანტელმა დაუარა.
მივარდა და ხელი სტაცა,
ააყენა დაჩქარებით;
რომ შეხედა, უფრო შეკრთა,
მიაჩერდა გაშტერებით...

აკვირდება ულოდნელი
ჩვენება და სანახავი:
იმ გლახაკის სამოსელში
იცნო თორნიკ ერისთავი.

კარი მეორე

I

ვინ სვა ბოლომდე ამ სოფლის
სიტკბოებისა ფიალი?
ვის არ უნახავს მის ბედის
წაღმა-უკუღმა ტრიალი?...
ბერძნებსაც ჰქონდათ ერთი დრო...
საქვეყნოდ იყვნენ ქებული,
სწავლით და მეცნიერებით
ბევრგვარად აყვავებული.
ცხოვრების კანონს უდებდნენ
სხვადასხვა ქვეყნის ერებსა,
საუპატიოს ართმევდნენ
მათზე ცუდმზრახველ მტერებსა.
ვინ იფიქრება იმ დროში
ამ ხალხის დამცირებასა
ისე, რომ მით მოღებოდა
ბოლო მათ ნეტარებასა?
ერთ ჭირსა, კარზე მიმდგარსა,
სხვაც ბევრი წაეკიდება!...
სხვადასხვა ჭირმა ბერძნების
დაცარა ძველი დიდება,
და არ თუ გარეშე მტერი,
შინაურებიც ჰბრიყვობენ:
ჰგლეჯენ მას ნაწილ-ნაწილად
და ერთმანეთში იყოფენ!
ბოლოს-კი ერთმა მათგანმა
სულ ერთად მოჰხვია ხელი:
ის იყო სპარსთა მმართველი,
სკლიაროს ერქვა სახელი.
თითქმის ბრუსამდე მოადგა,
ხმელეთით გზების შემკვრელი,
და კონსტანტინეს ქალაქის
არის აღების მსრუველი.
წინ ვედარავინ უდგება
მოჯანყის ძლიერებასა;
და ელის დედაქალაქიც
იმისგან აოხრებასა.

იჩაგვრის მცირეწლოვანი
კონსტანტინე და ბასილი,
დედამათს თეოფანიას
ჭმუნვით აქვს გული ავსილი.
დალონდა პარაკიმენონ,
კარისკაცებში პირველი
და, ერთად დედოფალთანა,
ბიზანტიისა მმართველი.
დარბაისლებიც შეყრილან,
გადაუწყვეტია ყველასა,
რომ თვითონ თავს ვერ იხსნიან,
და არც ელიან შველასა;
და უპირებენ ისევე
სკლიაროსს შევედრებასა,
რომ ნუ ინებებს ამ ქვეყნის
უწყალოდ აოხრებასა!...
მაგრამ წამოდგა ამა დროს
მოხუცი სევისტოფორი,
რომელსაც დარბაისლებში
არ ჰყავდა ჭკუით თანსწორი;
მით ყურადღება კრებულის
მიიპყრო ანაზდეულად
და მოჰყვა, რასაც ჰფიქრობდა,
მჭერვმეტყველობით ჩვეულად:

II

მზეცა დაჰყურებს ქვეყანას
თვალითა ღმობიერითა;
გამოსცდის, გამოაბრძმედებს
ჭირითა მრავალფერითა.
და ამისათვის არ გვმართებს
წარკვეთა სასოებისა;
კუბოს კარამდე მძებნელი
ჩვენ უნდა ვიყოთ შვებისა.
გულგატეხილი ყოველი
მოღალატეა თავისა,
უარყოფელი სჯულისა
მისივე საესავისა.
მაკვირვებს, დარბაისლებო,
დაცემა ჩვენი სულისა!
აბა, რა ვნახეთ ნიშანი
სამეფოს დასასრულისა?
როგორ დაანგრევს აწ ღმერთი
ქრისტიანობის ბუდეცა

ისე, რომ საბოლოოდაც
აღარ ამღევდეს ზღუდესა?
თუ ბიზანტია აქამდე
სხვა ქვეყნებს სცემდა ნათელსა,
არ დავიჯერებ, რომ ახლა
თვითონ ჩავარდეს ის ბნელსა!...
ბევრი შესწირა მან მსხვერპლი
ქრისტიანობის სახელსა
და ვერ გასწირავს მას ღმერთი:
გამოუგზავნის დამხსნელსა!
მეტყვიტ: მსად არის? ვინ არის?
რომელი კუთხე ქვეყნისა,
რომ გვექონდეს მისგან იმედი
დახმარების და დახსნისა?ნ
თქვენ იცით, არის ქვეყანა,
მპყრობელი ქრისტეს სჯულისა,
საქვეყნოდ დამნახვებელი
ქვეყნიურ სასწაულისა,
მოყვრულად მოყვრის მიმღები,
მტრისა დამცემი ზარისა,
პირველ მეომრად ცნობილი
დღეს ქრისტეს წმინდა ჯვარისა.
საქართველოა ეს მხარე,
წილხვედრი ღვთისა დედისა!...
ჭირში მაგარსა არ უყვარს
სუსტად მოდრეკა ქედისა!...
ამ ქვეყნის მეფეს მივმართოთ,
დიდ დავითს კუროპალატსა,
და ის გადუხდის სკლიაროსს
ამ აჯანყება-ღალატსა!ნ
როგორც რომ ბნელსა ღამესა
მთვარე გამოჩნდეს უეცრად
და გაანათოს მიდამო
სხივების ფენით ვერცხლისფრად,
ისე ქართლისა ხსენებამ
გამოაფხიზლა კრებული
და აღუბეჭდა იმედით
მათ სახე შეწუხებული...
და მოახსენეს დედოფალს:
- მერთხმად თანახმა ვხდებითო:
მიჰმართეთ ქართველ მეფესა
და ნულა შესწუხდებითო!...
ისეთი წიგნი მისწერეთ,
რომ მით მოუღბოთ გულიო,
და საკადრისიც გაგზავნეთ

იმასთან მოციქულიო,
რომ ჩვენის ქვეყნის ცოდნაში
ის იყოს უკეთესიო
და თანაც კარგად ესმოდეს
მათ საქართველოს წესიო!ნ
ასე არჩიეს და ერთხმად
მიჰმართეს სევისტოფორსა,
მაგრამ ის ამგვარ არჩევანს
გულწრფელად იჭერდა შორსა,
რადგან მას ეგულებოდა
სხვა ვინმე საუკეთესო,და შეევედრა კრებულსა:
- მგთხოვთ მომისმინოთ აწ ესო:
ათონის მთაზე ააგეს
ტაძარი ნათლისმცემლისა;
იქ ორი წმინდა ბერია,
მთხეველი წმინდა ცრემლისა.
ულუმბოსავე გაითქვა
მათი სიწმინდის სახელი;
არ ასვენებდნენ: დღითიდღე
ემატებოდათ მნახველი;
მაშინ მიჰმართეს მთაწმინდას,
დაადგეს ძველი სავანე;
ერთია თორნიკ-ქართველი,
მეორე დ დიდ-იოვანე.
ერისკაცობის დროსავე
ყოფილან სახელგანთქმულნი
და ჯერაც არ იქნებიან
მათ მხარეს დავიწყებულნი.
მოვიხმოთ ერთი მათგანი,
ვაკისროთ მოციქულობა,
რომ მეფეს სრულად გადასცეს
ეს ჩვენი ჭირნახულობა;
რომ თქვენსა ბრძნულსა წერილსა
სიტყვითაც ბევრი დაურთოს
და ქრისტეს ერის გამოხსნის
სურვილი გულში აუნთოს!..
მალე გავგზავნოთ, სიჩქარით,
რომ დღე და ღამე იაროს,
და მანამ, როგორც იქნება,
ჩვენ გავუმკლავდეთ სკლიაროსს!ნ
ეს რჩევა ერთხმად მიიღეს.
მთქმელსა სწირავდნენ ქებასა
და მაშინათვე შეუდგნენ
ამ საქმის ასრულებასა.

III

ხმა გავარდნილა მთელ ქართლში:
ჯარებს აგრევებს მეფეო
ბერძნების მისაშველებლად,
მიკეთე-მოიეფეო.
ათონითდაბრუნებული,
თორნიკე მოციქულობსო
და მორივ ხელით იჭმება
ქადა, თუ გული გულობსონ...
დღეს გამოჩნდება ვინც არის
ვაჟკაცი ჩვენთაგანო!
ამაზე კარგი რად გინდა
ბურთი და მოედანო?...
ისარ-კაპარჭი მომართვეს,
ხმაღს ჰლესენ, ფარსა ჰფერავენ;
მათთვის სამგზავროდ ქალები
ტანისამოსებს ჰკერავენ...
ჯოჯიკ-მთავარის თანხმობით
ეს უთქვამს გამრეკელსაო:
მთორნიკე თუ არ გვესარდლა,
ხმაღს არ მოვკიდებთ ხელსაო!
წაგვიძღვეს ძველი არწივი,
ჩვენ მივყვეთ შევარდნულადო,
ფიცხელი ომი ავტეხოთ,
საქები ადრინდულადო!ნ
ხალხიც ამ აზრზე დამდგარა,
მასვე სთხოვს კურაპალატსა,
და, ვინც იურჩებს, იცოდეს,
მას შესწამებენ ღალატსა.
მაგრამ თვითონვე თორნიკე
გაკრპდა... რადგან ბერია,
ეს არჩევანი როგორღაც
მეტად შორს დაუჭერია.
თვითონ სარდლებიც მისულან
იმასთან მეფის თანხმობით
და უფხოვნიათ სარდლობა
ამხანაგობით და ძმობით.
მოხუციც ამის მნახველი
თუმცა-კი აღელვებულა,
მაგრამ შეუკრავს გრძნობები
და ისევ გასალებულა.
ორბელიძე და ჯოჯიკი
ორივე გააწბილაო
და გამრეკელსაც ეს უთხრა:

მძმაო, ნუ მირჩევ ტყვილაო:
ვრე ავასრულებს თქვენს თხოვნას,
გულმკვდარი ვამბობ ვარსაო!
აწ ველარ გავცვლი ფარ-ხმალზე
ქრისტეს ხატსა და ჯვარსაო!
აღთქმას ნუ გამატეხინებთ,
ნუ მაქნევინებთ ავსაო!...
ეკლესიისგან შეკრული,
თვით ვერ ავიხსნი თავსაო...
და მღვდელმთავარი თუ ამხსნის,
იქნება მისი ნებაო,
მაშინ ეგ თქვენი სურვილი
ჩემს გულშიც აიგზნებაო!ნ...
არსენი იყო იმა დროს
ქართველთა კათალიკოსი,
პატივცემული ყველასგან,
ბრძენი და პიიტკოსი.
გაბრძნილი საღმრთო მადლითა,
საეროდ გაბრწყინებული,
მწიგნობართუხუცესობა
მას ჰქონდა მინიჭებული...
ოქროპირობდა მჭევრობით
ძლიერი მქადაგებელი
და მწვალებელთა მრავალთა
მზამეტყველ-პასუხმგებელი.
ამას მიჰმართეს საერთოდ,
ამისი ჰქონდათ იმედი,
რადგან თორნიკეს ვერავინ
შეაგონებდა მის მეტი.

IV

-მ შეედი, მარტოა კათალიკოსი,
ნუ ეგულები იქ დიდ კრებასა,
ჩვეულებრივად ცრემლით მლოცველი,
ეძლევა საღმრთო ნეტარებასა.
ნაბრძანები მაქვს, სხვა არ მივიღო:
მარტო შენთან ჰსურს შენთან საუბარი!ნ
ეს უთხრა ერთ ბერს სახლთუხუცესმა
და შესავალი უჩვენა კარი.
შევიდა ბერი ფეხაკრეფილი,
მორჩილებითა და დიდის კრძალვით;
იქ დახვდა არსენ ტახტზე მჯდომარე,
გატაცებული ფიქრით და ხალვით.
პირველ შესვლაზე ვერ დაინახა

კრძალვით მისული მასთან სტუმარი.
ბოლოს შენიშნა... აკურთხა მაღლით
და გადასახა ხელგაშლით ჯვარი...
წინ წადგა ბერი. ჯერ უამბორა.
ფერდაკარგულსა გული უძგერდა,
მერე ჩამოდგა და შორიახლოს
ის თავდახრილი კრძალვით გაჩერდა.
კათალიკოსმა შეჰხედა მაშინ
ლმობიერებით და გაიცინა.
-მდიდაარს მხოლოდ ღმერთი-უფალი
აქ, ქვეყანაზე, და ცათა შინა!...
რისთვის მეკრძალვი? მომიახლოვდი,
დამიჯექ გვერდით, ვით მეგობარი.
დღეს ისევე მსურს შენთან განვაგრძო,
ადრე რომ გვექონდა, ის საუბარი.
შენზე არა სჭრის სხვისი სურვილი,
არცა ვედრება და არცა მუქარა,
მაგრამ შენ თავად რა გადასწყვიტე?
ასრულებ ქვეყნის წადილს თუ არა?ნ
-მარ შემიდლია, ყოვლადსამღვდელოვ!
ვერ ვუღალატებ მაღალ მცნებასა
და ვერ უარვყოფ მსოფლიო კრების
დაკანონებულს სურვილს, ნებასა!...
რაკი ერთხელვე ესე სოფელი
დავივიწყე და უარი ვყავი,
ვერ გავტებ აღთქმას!... ზეცას ეკუთვნის
ცოდვილი სული და ჩემი თავი.
მღვდელმონაზონსა საიქიოსკენ
უნდა ეჭიროს ყოველთვის თვალი!...
აღარ შემშვენის, რომ ხელმეორედ
სისხლით შევღებო ჩემი ფარ-ხმალი!...
ღმერთმა ხომ იცის, რომ მთაწმინდიდან
არ მდომებია ფეხის გადმოდგმა!
შვიდ დღეს მირჩევდნენ წმინდა მამები
და ვერ შესცვალეს ჩემი გულისთქმა.
თვით წინამძღვარი და იოვანეც
ამოდ დაშვრნენ: ვიდევ უარზე,
სანამ ბრძანდებით, როგორც მორჩილი,
არ გამაგზავნეს სასახლის კარზე.
იქ დედოფალი დარბაისლებით
ვნახე სულ ერთად შეწუხებული:
საქრისტიანო სკლიაროსისგან
წაბილწული და ოახრებული.
მხოლოდ-და ქართლზე მათ დარჩენიათ
ერთი ნუგეში... ერთი იმედი!...

დღეს ჩვენს ხელშია იმათი შველა,
რომ დავუბრუნოთ წაღმავე ბედი!
მიბრძანეს მეფის მოციქულობა,
არ გამივიდა მათთან უარი!...

ტახტს ასველებდა დედოფლისაგან
ჩამონათხევი ცრემლისა ღვარი.
სამაგიეროდ ქართლს ჰპირდებიან
ზემოქვეყნების დამონებასა;
მხოლოდ ამისთვის მე დავეთანხმე
იმათ სურვილს და იმათ ნებასა.
ეხლა კი ისევ უნდა გავბრუნდე,
ამას მოითხოვს ჩემი ღირსება,
თუმც ვერ დავფარავ, რომ სოფლის ზრახვით
ეს ჩემი გული ისევ ივსება.
და, რასაც ერთხმად ჩემგან მოითხოვს
დღეს სამსახურსა ქართველთა ერი,
იმას ხომ სხვებიც აასრულებენ?
რა საჭიროა იმისთვის ბერი?
განა ცოტა ჰყავს მეფეს სარდლები?
ერთს იმათაგანს მიანდოს ჯარი
და მეც, თუ ჰნებავს, თან ვიახლები,
მაგრამ მექნება მე ხელში ჯვარი
და ხატი ყოვლადწმინდა დედისა,
როგორც მოძღვარსა და არა სარდალს;
სხვებმა იბრძოლონ და გამარჯვებას
მე შევთხოვ ცრემლით მხოლოდ ძალთაძალს
-მკეთილი!ნ ბრძანა კათალიკოსმა:
მრაც ადრევე სთქვი, იმ აზრზევე ხარ!
მაშ, ვით უმცროსმა, უფროსის ნება
რომ შეასრულო, ამაზეც მზა ხარ?
ვით კათალიკოსს, შენი ბრძანების,
შენც კარგად იცი, ხელთა მაქვს ნება;
მაგრამ მე მაინც მსურს შეგაგონო,
რომ შემცდარია შენი გონება:
ნუთუ შენ, მართლა, რამე გგონია
ცარიელ სიტყვით ღვთისა დიდება?
განა ღვაწლია ხორციელისგან
ამა სოფლისა კრძალვა-დიდება?
და ეს ქვეყანა შვენებით სავსე,
შემოქმედების გამომხატველი,
ნუთუ მიტომ გაქვს მონიჭებული,
რომ ჩვენი ნებით ავიღოთ ხელი?
ვინცა იწუნებს თავმოყვარებით
ამ მიუწვდომელ დიდსა ქმნილებას
და უარსა ჰყოფს კანონიერსა

ბუნების ყოველგვარ მოთხოვნილებას,
ის უარსა ჰყოფს თვით შემოქმედსა!
საბრალო არის ის და შემცდარი,
რადგან არ იცის, თუ ქვეყნიერად
რად მოგვავლინა ჩვენ მაცხოვარი!ნ
-მვითა რეგვენი, ღირსი არა ვარ,
ბატონო თქვენგან გააბასების,
მაგრამ რა ვქნა, რომ მეც საპასუხოდ
ცოდვილი გული ურჩად მევსების?
და კიდევ გკადრებთ: ლოცვა კარია
ცოდვილისათვის სინანულისა
და მარტოობა სადმე უდაბნოდ დ
გასპეტაკება მადლით სულისა!
ამა სიმართლეს უარს ვერა ჰყოფს,
ვინც ქრისტიანად ნათელღებულა;
ამის მაგალითს ქრისტე ვით გვამღევეს,
რომ ორმოცი დღე მან იმარხულან.
-მარა, მამაო! მაგვარი ახსნა
საცალმოგვოა და შემაცდენი;
მაგითი შუქი დაიჩრდილება,
ჭეშმარიტების გადმონაფენი,
ვიცით, რომ ქრისტემ უდაბნოდ დაჰყო
ის ორმოცი დღე ლოცვა-მარხვითა,
მაგრამ ის იმ დროს იმა ლოცვითა
ქვეყნად საერო საქმეს ჰზრახვიდა.
და როდის დარჩა მეუდაბნოედ,
განა ამ სოფელს ის უარჰყოფდა?
თუ დადიოდა დაბად და სოფლად,
ხალხის ჭირს და ლხინს შუა იყოფდა?...
თვითონ არ დაჰყო ფარისევლების
გზაჯვარედინზე ლოცვა საქვეყნო
და ნაცვლად მოგვცა მოკლედ სათქმელი
საყოველღეო მამაო ჩვენო?ნ
ასე არ ბრძანა: მთვინიერ საქმის,
სიტყვითი ლოცვა, უწყით, მკვდარ არსო?
და მრავლისა მეტყველებითა
ვერვინ გაიღებს სამოთხის კარსო?ნ
საქმეა, მხოლოდ საქმე საჭირო,
გულიცა წმინდად დაბადებული
და ქვეყნიურის კეთილ ზრახვებით
სული სიწრფელით გაახლებული!...
ეს არის მხოლოდ ქრისტეს მოძღვრება,
საქრისტიანო ეს არის ვალი!
და ვინც ამატებს ამაზე სვხვებსაც
დაბნეული აქვს მას გზა და კვალი!ნ

-მეგ ყველა კარგი, მაგრამ ამ სოფლად
შესრულებული ვისაც აქვს ვალი
და, რომ გააძროს კიდევ რამ, მისთვის
არ დარჩენილა ღონე და ძალი?!
ნუთუ არა სჯობს უქმადმყოფობას,
გადგეს უდაბნოდ მმარხველ-მლოცველად
და არ გაუხდეს სხვებს ამა სოფლად
ურგებ ტვირთად და ხელის შემშლელად?
განა ეს ჩემი უარისყოფა
კერპობა არის უმეცრება?
მეც კარგად მესმის, რომ ქვეყნიურის
შრომით ეძლევა სულს ნეტარება!
ადრევეც მითქვამს და ეხლაც ვამბობ,
რომ მე თვითონ ვგრძნობ ჩემს უძლურებას!...
დღეს, შედარებით, ბევრი მჯობია!
სახალხოდ ვამბობ ამ აღსარებას.
-მარა! მხმა ღვთისა დ ხმა ერისაონ.
ხომ კარგად იცი ეს შენც, მამაო,
დღეს ერი გირჩევს ერთხმად წინამძღვრად
და უარის თქმა არის ამაო!
როდესაც ასე დარწმუნებული
არის რამეზე ერთპირად ერი,
მაშინ ის არის გულით და სულით
ამაღლებული გმირი-ძლიერი.
დღეს ქართველები შენის სარდლობით
ეფიქრობენ მტერზე გამარჯვებასა
და უნდა მივყვეთ ჩვენც იმათ სურვილს
და მოხიბლულსა მათსა ნებასა!
ჩემი სიტყვები რომ იგულისხმო,
ხალხის ღაღდაც დაუგდე ყური!...
ნუთუ გამოხსნა ქრისტიანობის
არ იყოს ისევ ღვთის სამსახური?
გასავრცელებლად ქრისტიანობის
საკმაო არის, დიახაც, ჯვარი,
მაგრამ მის მტრების მოსაგერებლად
ხშირად გვჭირდება ხმალი და ფარი!...
როგორც გვირგვინსა მისი ქმნილების
მისთვის გვნიშნავდა განგება ქვეყნად,
რომ მივემსხვერპლოთ, თავი შევსწიროთ
მისსა დიდებას საკურთხად და ძღვნად.
და ეს ძღვენია კეთილი საქმე,
ქრისტიანობის სვეტიცხოველი,
და შენც, თორნიკე, ამის სახელით
ისევ ფარ-ხმალს მოჰკიდე ხელი!...
შეიბ მახვილი და გარეგნობით,

დროს შესაწონად, იცვალე ფერი
და გამოიხსენ განსაცდელისგან
ქრისტეს მმოსავი ბერძენთა ერი!ნ
სთქვა მღვდელმთავარმა და გადასახა
მადლმინიჭებით მოხუცსა ჯვარი...
და მეორე დღეს თორნიკ-სარდალმა
კიდევ შეჰყარა საომრად ჯარი.

კარი მესამე

I

მთავგასულია სკლიაროს
მთავარი ბარდაველიო:
ბერძნების სისხლით შეჰღება
ურჯულომ მთა და ველიო!
ორად გააპო სამეფო,
აოხრებს ნახევარსაო;
სპარსელები და სომხები
შემოჰხვევიან გარსაო!
გრიგოლ და ვახტანგ თანა ჰყავს,
ორი ძმა თარონელიო,
მათ მიუციათ მომხრებად
მოჯანყისათვის ხელიო.
მოქის თავადიც აქ არის,
აფრანიკ, სომეხთ გმირიო,
და საღალატოდ შეუკრავთ
სუყველას ერთად პირიო.
გაულეწიათ ბერძნები,
იჩაგვრის ძველი ლომიო,
მაგრამ ჩვენ უნდა ვუჩვენოთ
აწ-და სხვაგვარი ომიო!
შორის ქვეყნით ვართ მოსული
რჯულისთვის მეომარიო;
ხელში გვიჭირავს ფარ-ხმალი,
წინ გვიძღვის ქრისტეს ჯვარიო.
ჩვენ ვარ თორმეტი-ათასი,
თითოს შეგვხვდება ათიო,
მაგრამ რა გვიჭირს? ადრევაც
გვინახავს შებმა მათიო!
ჰა ბურთი, ჰა მოედანი!...
მობრძანდეს ბარდაველიო
და ამოიგოს მან ჩვენგან
იმისი სისხლი ძველიო!
სიკვდილი ან გამარჯვება!...

ვინც თავი დაიშუროსო;
დედა შეირთოს მან ცოლად,
ლეჩაქი დაიხუროსო!...ნ

II

მცირე აზიას, ჰალისის პირად,
ერთი ხანია ბანაკად მდგარი,
ასე იმღერის გუნდად და გუნდად
შეუპოვარი ქართველთა ჯარი.
მათი გუგუნნი, მათი კიჟინი
ზე ეფინება ირგვლივ მთა და ბარს,
და ესე ყველა ეკლად და ისრად
გულში ესობა სკლიაროსის ჯარს.
კბილებს ილესავს ბრაზმორეული,
არც დღე, არც ღამე აღარ აქვს ძილი,
მაგრამ რას იზამს? მარჯვე დროს ეძებს
მათ შესაბმელად სკლიაროს ფრთხილი.
ქართველი ჯარის ვაგლახად შებმას
გამოცდილება სარდალს აფიქრებს
და ველარ ჰბედავს თვითონ იერიშს,
დახვდომა უნდა... ამაგრებს საფრებს.
უნდა რომ ჯარი მან მიიტყუოს
იმ სიმაგრეში და იქ ებრძოლოს:
თუ არ ამ ხერხით, ისე სხვაგვარად,
ის არ მოელის კეთილსა ბოლოს;
და საკენწლავად გუნდა და გუნდად
წასატყუებლად აგზავნის ჯარებს,
და განზრახულად თვითონვე ადებს
მტრის შესასვლელად ბანაკის კარებს.
მაგრამ თორნიკე გამოცდილია:
არ მოტყუვდება ამგვარი მახით,
მათვე უპირობს გამოტყუებას
სხვაგვარი ხერხით და სულ სხვა სახით.
იქ ქართველბთან ლაშქრადვე იყო
დასავლეთელი ბერძნების ჯარი
და, რომ თორნიკეს ემონებოდნენ,
მათ მოსდიოდათ ამზე ჯავრი...
ასე ამბობდნენ მათი სარდლები:
მმართლაც რომ ღმერთი ჩვენ გვიწყრებაო:
მთავარსარლობა ქართველს უჭირავს,
ეს არის ბერძნის დამცირებაო!ნ
ეს სცნო თორნიკემ, ჯერ გაიღიმა,
რადაც სხვა ფიქრმა მას გაუელვა,

მერე შეჭმუნა რისხვით წარბები,
აინთო სახე, მთლად აიღელვა
და სთქვა: მმოვსულვართ შორის ქვეყნიდან
მოსახმარებლად კეთილად, ძმურად
და ესენი კი პასუხს გვაძლევენ
ბატონობითა და მედიდურად?!
დიდი ხანია, რაც ჩემ ბრძანებას
აღარ უგდებენ ბერძნები ყურსა
და არად ჰხდიან, თქვენც ჰხედავთ, ძმებო,
ჩვენს ერთგულებას ად სამსახურსა!
მაშ თუ ასეა, აღარ გვაქვს ბრალი,
გულთამხილავო, შენ ჰხედავ ღმერთო,
რომ უმიზეზოდ შემომწყრალ ხალხთან
აღარ გვაქვს რა აწ ჩვენ საერთო!ნ
სთქვა და უბრძანა ჯარს ამხედრება,
საქართველოსკენ უკან გაბრუნდა;
ამით ბერძნები მარტო დაჰყარა
და მიაყარა მათ ქვა და გუნდა...
ეს ამბავი რომ შეიტყვეს მტრებმა,
დააგდეს მყისვე მათი სიმაგრე,
გამოვიდნენ და ყოველის მხრითა
ბერძნების ჯამი შემოჰკრეს გარე;
მოსვლის უმაღვე ასტეხეს ბრძოლა,
რადგან საგულეს ჰქონდათ მათ გული
მით, რომ ბერძნები ქართველებისგან
დარჩენილიყვნენ მიტოვებული.
რალა გზა ჰქონდათ? მაშინ ბერძნებმა
ფარ-ხმალს მოჰკიდეს საომრად ხელი,
თუმცა კი გრძნობდნენ, რომ გამარჯვება
იმათთვის იყო მეტად რამ ძნელი;
აღარ უნდოდათ შერცხვენილიყვნენ:
თავი შესწირეს, ჰბრძოდნენ გმირულად,
სანამ ურიცხვმა და უთვალავმა
მტერმა არ სძლია ისინი სრულად.
დამარცხდნენ, თუმც კი ხელცარიელი
არ დარჩენიან არც ისინი მტრებს:
რიცხვი არა აქვს სპარსელებისა
და თან სომხების დაჭრილებს და მკვდრებს!...
მაგრამ სკლიაროს ამ გამარჯვებას
რადგანაცა სთვლის უკანასკნელად
და ვერვის ჰხედავს აწ მის სურვილის
მოწინააღმდეგ-ხელისშემშლელად,
დღესასწაულობს: გრძნობამორეულს
უდროოდ ათრობს მეტი სიამე
და ლხინს ეძლევა გულდამშვიდებით

გაუსხლეტელად ის მთელი ღამე.
ის-კი არ იცის, რომ იქვე, სერზე,
სდგას თორნიკ მისგან დავიწყებული;
დაჰმზერს მტრის ბანაკს და სარდლებიცა
იქვე ჰყავს გარეშემოხვეული.
სხვადასხვა რჩევას აძლევს სარდლებსა,
მათ-მათ შესაფერს თვითოეულად,
და სახვალიოდ ჯარებს ამზადებს
მტრის შესაბმელად, ჯერ-კი ფარულად.
-მახლა ხომ ჰხედავთ, თუ რას ნიშნავდა
ბერძნებთან შუღლი და მოშორება?
თუ არ ამ ხერხით, სხვებზე არ შეგვეძლო
სომხის სარდლების ჩვენ მოლორება.
არ დააგდებდნენ საფრებს და ბრძოლას
არ დაგვიწყებდნენ ველზე გაშილალდ;
და, თუ პირიქით მივვარდებოებით,
დაგვამარცხებდნენ მაშინ ადვილად.
მაგრამ, მადლობა ყოვლის შემძლებელს!
ასრულდა ჩემი განზრახულები:
ვგონებ, რომ ვეღარ გაგვიმაგრდნენ ხვალ
ამ გაშლილ ველზე დაღალულები!ნ...
თუმც შეგვიძლიან თავზე დავესხათ
ახლაც; ეს ჩვენთვის სულ ადვილია,
მაგრამ რადგანაც არ მოელიან,
ეს ღალატსა ჰგავს და სირცხვილია.
გვიჯობს მივადგეთ გამოცხადებით
ისე, როგორც რომ ვაჟკაცთ წესია,
და უკუღმართად ნუ მოვმკით იმას,
რაც ძველებს წაღმა დაუთესია!ნ
ასე ამბობდა მოხუცებული,
აწყობდა რაზმებს, ჯარს აფრთხილებდა;
სარლებს სხვადასხვა მხრით აგზავნიდა
და ჯარსაც თვითონ უნაწილებდა.
-მშენგან დავიწყებ ჯერ, ჯავშანიძე:
ომის ველზე ხარ დაბერებული,
გამოცდილი ხარ და, რა თქმა უნდა,
ზომას დაიჭერს ეგ შენი გული.
შენებრ ჰადარა ათასი კაცი
ამიორჩიე, შეკრიბე ჯარი,
მათ წინ წაუძეღ და საიდუმლოდ
მიდი, აიღე მტრების საფარი!
და, როდესაც აქ ომი ატყდება,
თქვენ არ გექნებათ მონაწილობა:
უჩინრად უნდა იმალებოდეთ...
არვინ გაბედოს მასზე ცილობა!

რაც უნდა მოხდეს აქ, თქვენ მაინც იქ
ჩუმად იყავით... არვინ აჩქარდეს,
რომ სურვილისგან გატაცებულის
ერთი ისარიც არ გადმოვარდეს.
მხოლოდ, როდესაც უკუქცეული
ისევ მოსძებნის საფარს მტრის ჯარი,
მოულოდნელად მაშინ იქ დავხვდით
და გრგვინვით მეხად დაეცით ზარი!
შენვე გაგზავნე ჩუმად კაცები
ჰალისის პირად; თუ მოახერხონ,
რაც ხიდებია, სუყველა ერთად
ქვეშიდან ისეთი გვარად დახერხონ,
რომ ზედ შემდგარი ლაშქრის სიმძიმე
მომეტებული ვერ აიტანონ,
ჩასტყდენ ჰალისის მდინარე წყალში
და მტრისა ჯარიც თან ჩაიტანონ!...
- აწ, ორბელიძე, შენ უნდა გითხრა,
მოწინავე ხარ რადგან სარდალი
და სუყოველთვის შენგან ატყდება
ომისა ცეცხლი და ბრძოლის ალი...
ოთხიათას კაცს, სულ ახალგაზრდებს,
თავგამეტებულს წინ წაუძეხი;
გრიგალ-ქარივით ჩამოუქროლე
და შენებურად დაეცი მეხი!...
მემარჯვენე სარდლად გამრეკელია,
მემარცხენედ დ ლომკაც სავარსამიძე,
თითოს სამ-სამი ათასი კაცი
ახლავთ, არიან ომის სიმტკიცე.
და დანარჩენი ათასი კაცი
აქვე დარჩება ჩემთანა მხლებად;
ჯოჯიკი არის მათი უფროსი,
გაჭირვების დროს მისაშველებლად.
როდესაც ატყდეს პირველად ომი
და გაიმართოს ისრითა ბრძოლა,
გაიფანტენით, თორემ ძნელია
შეჯგუფებულად მტრებზედ მიწოლა.
და შემდეგში კი, ხელჩართულ ომში,
შეერთებულად უნდა იბრძოლოთ.
მხოლოდ გუნდ-გუნდად დაჰყავით ჯარი,
რომ ერთმანეთსა გამოუნაცვლოთ.
ძველი საფრისა და მდინარისკენ
ნუ დაუდგებით, გზები დაუგდეთ
და სხვაგან კი მათ ყოველი კუთხით
უნდა დაუხვდეთ და გაუმაგრდეთ!
მეტს არას გეტყვით!... რა საჭიროა

მომეტებული სიტყვა და რჩევა?
აქ შეგეწიოსთ წმინდა გიორგი
და მალლით ღმერთმა მოგცეთ კურთხევა!
ეს სთქვა თორნიკემ და გაისტუმრა
სარდლები ჯარის მოსამზადებლად
და თვითონ-კი იქ დარჩა სულ მარტოდ
მლოცველად ღვთისად და მადიდებლად.

III

ვითა ეთერი მზეთუნახავი,
საყვარლის მლლოდე, თრთის და კანკალებს,
სახეს ვარდისფრად იღებავს გრძნობით
და იელვარებს სურვილით თვალებს,
ისე განთიადს ცისკრის ვარსკვლავი
ლაჟვარდ ცაზედა კაშკაშით თრთოდა
და ფერმიხდილად ნათელძლიერი
მზისა ამოსვლას ეშხით შესტრფოდა.
თითქოს ქვეყანაც მით მოხიბლული,
გამსჭვალულიყო მისი თანგრძნობით
და უგალობდა ციურ ნანინას
საიდუმლო და უცნაურ გზნობით.
სუნნელთა მფენი დილის ნიავი,
ბალახთ ბიბინი, ფოთოლთ შრიალი
ბანსა აძლევდნენ ღვთიურს ნანინას
და ათანხმებდა მათ ძალთაძალი.
ციური ნიჭის მისაღებელად
ვარდმა კოკობმა თავი ახარა;
ცრემლად დაეცა გულზე მანანა,
აელფერა და გაახარა!...
თურმე ბულბულიც ამას უცდიდა:
თავისებურად იწყო მან სტვენა,
თითქოს უნდოდა მით მოეტანა
ცოდვილ ქვეყნისთვის კურთხევა ზენა.
მაგრამ ამა დროს საზარელის ხმით
უცბად რაღაცამ დაიგრილა
და მით სიხარბემ ჯოჯოხეთისამ
გამოაჩინა ბოროტი ძალა:
შეიქმნა ბუკის, საყვირის ცემა,
ატყდა ჭიჭყინი ზურნის საზარი...
აჰა, გათენდა და ემზადება
სისხლის სათხევლად ორივე ჯარი!

IV

მაღლით ბრძოლის ველს, როგორც ხელის გულს,
ისე დაჰყურებს მთავარსარდალი;
წაღმა, უკუღმა, მარჯვნივ თუ მარცხნივ,
ყოველი მხრისკენ სჭრის მისი თვალი.
მოწინავე ჯარს, ტურფად დარაზმულს,
ოთხიათასსა დაჰყურებს ჭაბუკს,
მხოლოდ იმ წამის მომლოდინესა,
როდესაც დაჰკვრენ ნაღარას და ბუკს.
ფარ-ხმალით ხელში, გახურვებულებს
ძლივს-და უჭერენ თავს ბედაურებს:
ჭიხვინ-ხვიხვინით, ტორების ცემით,
ძუა-ფაფარშლით აცქვეტენ ყურებს.
თითქოს იმათაც სული მიუდისთ,
რომ მიიტანონ თან ეირიში,
და, როგორც იმათმხედრების გულში,
ისე არც იმათ გულშია შიში.
თავში უდგია რაზმს ორბელიძე,
ჯერ ახალგაზრდა გმირი სარდალი,
და იმან იცის, თუ როდის ატყდეს
ბრძოლისა ცეცხლი და ომის ალი.
შორს მათგან, მარჯვნივ, ქვეითი ჯარით
მოფენილია მთლად ტყე და ველი;
საფარში აჯენს შორ-შორ გაფანტვით,
მტრისა სამიზნოდ, მათ გამრეკელი.
და მარცხნივ, სადაც შფოთვით, ღრიალით
მიექანება ჰალის-მდინარე,
სავარსამიძის დამდგარა ჯარი,
ფარ-ხმალი, ჯაჭვ-ჯავშან, შუბ-მოელვარე.
ჯავშანიძე-კი მხოლოდ-და ერთი
აღარსადა სჩანს, აქ არსად არი:
წინა ღამითვე მან საიდუმლოდ
აიღო ჩუმად მტრისა საფარი.
სკლიაროსიგა ამხედრებულა,
მტრის დასახვედრად ამხედრებს დიდ ჯარს,
ცხენს მიაჭენებს ხან აქ, თუ ხან იქ
და ჯარასავით დატრიალებს გარს.
მარჯვნივ აყენებს ბაგრატ თარონელს,
მარცხენა მხარეს მისივე ძმას გრიგოლს,
და არ ჰგონიათ, თუ შეხვდებიან
ისინი თავის თანასწორს და ტოლს.
და ორბელიძის საპირისპიროდ
თვით აფრანიკე გამოსულია...
წვერ-ულვაშს იგლეჯს, მეტის სიფიცხით
აღმური ასდის... გულმოსულია:
მროგორ თუ ასე მცირე მხედრობით,

ასე თავხედად ჩემზე მოდისო?
სიკვდილისაგან ატროებული,
მძებნელი არის, სწორედ, ლოდისო!ნ
წინა ომებში გათამამებულ
მარჯვნივ ცხენოსან სპარსელების ჯარს
სიტყვით ამხნევენს მოქის თავადი
და თუ უქადის მდიდრულ საჩუქარს,
იმთავც ნიშნად შეუპოვრობის
განთიადისა დაჰკრეს საჰარი,
მაგრამ ქართველთა მის საპასუხოდ
გადუშვილეს მალლით ისარი.
ის იყო მარჯვნივ გამრეკელისგან
სამოციქულოდ გამონატყორცნი;
მას თანვე მოჰყვნენ სხვების ისრებიც,
გულის გამპობი და გასაოცი.
ააგეს ფარი, მომართეს მშვილდი,
პსუხს აძლევენ სომხებიც ისრით
და გაიმართა ძლიერი ბრძოლა
ყოვლის კუთხით და ორივეს მხარით.
უანგარიშო და უთვალავი
მოდის ისარი, ვით სეტყვა ცისა...
ჯერ სიჩუმეა... მხოლოდ ხანდახან
კვნესა მოისმის დაჭრილ კაცისა.
გახურდა ბრძოლა... გრძელდება ომი,
ხან აქ და ხან იქ სისხლი იღვრება...
აჰა, ამოდის მხიარულად მზეც!
მომაკვდავთ კვნესა არ ეყურება.
თითქოს ეს იყო დანიშნული დრო:
აქ ორბელიძემ იშიშვლა ხმალი,
ჯარს მიუბრუნდა და მხიარულად
მათ გადაავლო ნუგეშის თვალი.
მიუხვდნენ სარდალს გულისპასუხსა
მხედრები, სიტყვა აღარ აცალეს:
იშიშვლეს მათაც ბასრი მახვილი
და მზის სხივებზე ააპრიალეს.
დასძახეს ყველამ ერთხმად: მჰკა მაგას!ნ
დეზი ჰკრეს ცხენებს და გააქანეს
პირდაპირ, ჯიქურ სპარსელებისკენ
და იერიში ზედ მიიტანეს.
მაგრამ დაუხვდა მათ აფრანიკე,
ლომი, სასიხლოდ გააფთრებული,
და შეაგება ცხენოსანთ ჯარი,
ფარმომართებით მომზადებული.
დასცეს კიჟინი და გაიშალენ
სახელდახელოდ ტრიალ მინდორზე:

ზოგან იბრძვიან ერთად, ჯგუფ-ჯგუფად
და ზოგან ერთი მიდის მის სწორზე.
კიჟინი, კვნესა, წყევა, მუქარა
და ჩახაჩუხის ხმა გულსაზარი
არეულია და ფეხით გააქვთ
ცხენებს დაჭრილი და ცოცხალმკვდარი.
აგერ მხედარმა, შავით მოსილმა,
გამოახტუნა მერანი მინდვრად;
შეათამაშა ჰაერში ხმალი
და დაიძახა თან მედიდურად:
-მსადა ხარ? გამოდი, ნუ იმალები,
თუ რომ გულს გერსიჩ, ორბელიძეო!
აფრანიკ მქვიან! შენისთანები,
იცოდე, ბევრი დავამიწეო!..
გამიგონა მეც შენი ქება,
განთქმული არის შენი ხმალიო,
მაგრამ აწ უნდა გასინჯო ჩემიც
სიკისკასე და მკლავის ძალაო!
ჩვენ ორში უნდა ერთიდაერთი
მოკვდეს, გათავდეს მითი ომიო!
ნულარ გვიანობ, გელი, გამოდი,
თუ ამ პირობას შენც ხარ მდომიო!ნ
ხმალსისხლიანი, თავზე ჩაფხუტით
თეთრ ცხენზე იჯდა ერთი მხედარი,
რომელ გუნდშიაც შევარდებოდა,
მას თან მიჰქონდა მეხი და ზარი.
თვით ორბელიძე იყო ეს გმირი...
ახალ გუნდს მკაცრად რომ შეუძახა,
მაშინ მოესმა აფრანიკის ხმა
და სიხარულმა ააცახცახა.
მისი სურვილიც თურმე ეს იყო,
რომ აფრანიკეს სადმე შეჰყროდა:
იმას ეძებდა და აქეთ-იქით
სხვადასხვა რაზმში მიჰქრი-მოჰქროდა.
თავი მოსწია გაქანებულ ცხენს,
ყალყზე შემდგარი მოატრიალა,
ასკუპა, ჯიქურ გამოაქანა,
მივარდა, ბევრი აღარ აცალა
და უპასუხა: - მგმირს არ შეჰშვენის
დაჩემება და თავის ქებაო!
აჰა ბურთი და ჰა მოედანი,
მზადა ვარ, გახლდეს თქვენი ნებაო!ნ
მოღუნეს მშვილდი, მოსდევს საცერე
და ერთმანეთსა სტყორცნეს ისარი,
მაგრამ ორივემ სწორის სიმარდით

მას მიაგებეს მათ-მათი ფარი,
და ააცილეს მითი ფინთიხი,
გულის გამპობი, ხორცის მომწყველელი,
მერე გადიგდეს მშვილდები მხარზე
და ხმლებს მოავლეს საომრად ხელი.
მათი ფარგება და კენწლაობა,
სიჩქარით ელვა გასაკვირვალი,
მოჩხუბართ მხოლოდ ბრაზს უმატებდა
და ედებოდათ თანდათან ალი.
მოსწყინდათ ფარი და უკუაგდეს,
დაადგნენ ორივე მართო შიშველ ხმალს;
თავი გადასდევს სათ სასიკვდილოდ,
აღარ იზოგვენ ღონესა და ძალს.
მიაგდო ღხენი ჯერ ორბელიძემ,
ხმალი პირდაპირ შუბლში უსწორა,
მაგრამ დეზი ჰკრა მხედარმა შავ ცხენს,
განზე გაუხტა და აიშორა.
ხმალმა ჰაერში გაიშხუილა:
წახდა მოქნევა და მკლავის ძალა...
და ხელმეორედ ხმლის მომარჯვება
მოპირდაპირემ აღარ აცალა:
თვითონ მოაგდო ზედ აფრანიკმა
მისი მერანი, მკვირცხლი, ფეხმალი,
მაგრამ მოქნეულ ხმალს ორბელიძემ
ქვემოდან აჰკრა თავისი ხმალი
და მარილივით გადაუმტვრია.
შეკრთა აფრანიკ!... დაეცა ზარი
და არ იცოდა, თუ რაღა ექნა:
იდგა უძრავად, ვით ცოცხალ-მკვდარი.
გმირთა წესია ღმობიერება:
წყრომა გულისა ქართველს დაუცხრა,
ხმალი ჩააგო ისევ ქარქაშში,
ჩამოეცალა და ასე უთხრა:
-მნუ გეშინია! ხმლიანი უხმლოს
რომ შეგეჭიდო, არ მეკადრება,
მხოლოდ თანასწორ იარაღითა
შენი დაჩაგვრა მე მენატრება!
და, აბა ეხლა ნუღა ვუდგებით
ჩვენ ერთმანეთსა ასე შორი-შორს.
აწ სასიკვდილოთ უნდა შევებათ,
ხელი მოვკიდოთ ორივემ ორორს!ნ
მაგრამ აფრანიკ ყურს აღარ უგდებს,
მარდად, უეცრად ზურგი უჩვენა:
დეზი ჰკრა მერანს, მიატრიალა,
ერთი შეჰკვივლა და გააჭენა.

რა ნახა ჯარმა მათი სარდალი
გაქცეული და შეშინებული,
თვალი წაუხდა და ზაფრანაცემს
უნებლიეთად გაუტყდა გული;
შესწყვიტა ომი და გაექანა,
გონს ვერ მოსული, უცხად დამფრთხალი
იქითკენ, საითაც შავსა ბედაურს
მიაქანებდა მათი სარდალი.
მჰკა მაგას, აბა, არ გაუშვათო!ნ
შეჰკვივლა გმირმა მაშინ ქართველებს,
დაიგრიალა ცხენოსან ჯარმა
და გამოუდგა სომეხ-სპარსელებს.
მირზის აფრანიკ თავისი ჯარით,
მირზის და უკან არ იხედება;
მას ორბელიძე მისდევს ჯარითვე,
მისდევს, თანდათან ცეცხლი ედება.
დაუახლოვდა უკანა ჯარი,
უნდა დაეცეს თავზე, ვით ზვავი,
მაგრამ აქ წინამ გადაუხვია
და ხეობაში ამოჰყო თავი.
მღევრები მაინც არ ეშვებიან,
ქვესკნელშიაც-კი ჩაჰყვებიან თან:
თან შეჰყვნენ ერთად იმ ხეობაში
და მიიმაღნენ... აფარა სჩანან...
თურმე იქ ვერგა სკლიაროს-სარდალს
სხვა ჯარი ჰავდა ჩასაფრებული
და ქართველები შეტყუებული
დაემწყვდნენ, დარჩნენ გარშემორტყმული.
რალა გზა ჰქონდათ?... დაიქვეითეს.
ამოესაფრნენ თავ-თავის ცხენებს;
იბრძვიან, მაგრამ იციან, რომ მათ
მტერი კაი დღეს არ გაუთენებს.

V

როგორც ისარი, იმ ხეობიდან
გამოხტა ცხენი ამ დროს უეცრად...
ხტის და ჭიხვინებს, ძუა-ფაფარს შლის,
გარბის, გამორბის მარტოკა მინდვრად.
ხან ყურებს აცქვეტს, ხან მიწას სუნავს,
თითქოს დაემებს მის პატრონ მხედარს,
და იმის გამო ასე ხვიხვინებს,
რომ ვერსად ჰხედავს ვერც ცოცხალს, ვერც მკვდარს.
ამ უპატრონო ცხენის დანახვა

თორნიკეს დარჩა მეტად საწყენად,
რადგანაც იცნო მან მაშინათვე
ის ორბელიძის ბედაურ ცხენად.
მვეჰ! დ დაიყვირა დ ცუდ ნიშანს ვხედავ,
ამას არ უნდა ბევრი ფიციო:
საფრთხეში არის და განსაცდელში
ცხენოსანთ ჯარი, სწორედ ვიციო!ნ
და უთხრა ჯოჯიკს: - ახლა შენ იცი,
შავი დღეების შენ ხარ გმირიო:
მძმა ძმისათვისო, ამ დღისათვისონ,
გაგვიადვილე გასაჭირიო!ნ
მოახტა ჯოჯიკ მაშინ ბედაურს,
მასთანაც მთელი იმისი ჯარი,
და დაეჩანენ დაღმა მინდვრისკენ
გრიალით, როგორც გრიგალი ქარი.
დასცეს კიჟინა საოცარის ხმით,
მიწას გააკრეს ბედაურები
და მიემურნენ ხეობისაკენ
მტრის სისხლის მდომნი, გაუმადღრები.
შორით მოესმათ ქართველთ კიჟინა:
იცნეს ჯოჯიკის ხმა და იამათ,
იმედმა სიმხნე გაუორკეცათ
და ბრძოლა იწყეს უფრო თამამად.
გაახლდა ომი. შეკრთა სკლიაროს,
უგზავნის შიკრიკს მაშინ თარონლებს,
და მოახმარონ ქვეითი ჯარი,
ჯოჯიკისაგან შეშინებულებს.
დააგდეს ორთავ ბრძოლის ადგილი
და მოაშურეს ანაზდეულად,
ალყად შემოკრეს ქართველი ჯარი,
ჩაიმწყვდიეს რა იწროში სრულად;
და არ ეჭვობდენ აწ გამარჯვებას:
ხერხის და რიცხვის ჰქონდათ იმედი,
მაგრამ უკუღმა გადუტრიალდათ
მოულოდნელად იმთაც ბედი:
კვალში მისდია გაბრუნებულ ჯარს
და თანვე მიჰყვა მათ გამრეკელი, -
ტყვილა არ ერქვა მას მეტსახელად
მშავი კლდის მელა და მიწის მგელინ
შეატყობინა სავარამისძეს,
სადაც იბრძოდა მტერი, უჩვენა
და, რაც დღე მაშინ ქართველებს ადგათ,
მტრის ჯარს იგივე დღე დააყენა:
შემოჰკრეს ირგვლივ და ორ ცეცხლ შუა
გამომწყვდეული დარჩა მტრის ჯარი...

გზაარეულებს ყოველი კუთხით
თავზე ატყდებათ მეხი და ზარი.
აივსო ხევი მკვდრებით... დაგუბდა
ბლომად აქ და იქ სისხლისა ღვარი
და, თავის შველა რომ ვისმე ჰსურდეს,
გასაქცევი გზაც აღარსად არი!
მაშინ გაჰხედა შორით თორნიკემ
და სთქვა: - მგაერთდა, ვხედვ, ბრძოლაო!
სწორედ ახლას მათთვის საჭირო
გამოცდილ სარდლის თან მიყოლაო!ნ
მოაყვანინა ბერკვიცი, შეჯდა,
მიეშურება სადაც ომია;
სიბერე ხალავს, მაგრამ ჯერ კიდევ
გულით ჭაბუკი, სიმხნით ლომია.
ომი რომ ნახა, გულს გადეყარა,
არ დარჩა ბედის უმადურადა
და გაიელვა ზედიზედ მტრებზე
მისმა მახვილმა ძველებურადა.
შემოურბინა ჯარს ირგვლივ გმირმა,
სარდლებს გადასცა მისი ბრძანება:
მგზას ნუ შეუკრავთ გაჭირვებულებს,
დეე, გაიქცენ, მიეცით ნება!ნ
და გზა გაუხსნეს დასავლეთისკენ,
გაუკეთეს რა განზრახვით კარი;
და მხოლოდ სამის კუთხიდან მკაცრად
მტერს აწვებოდა ქართველი ჯარი.
იბრუნეს პირი დასავლეთისკენ
მტრებმა, გაქცევა ერთად იკადრეს
და მიაშურეს ისევ ძველ საფარს,
ძველსა სიმტკიცეს და ძველ სიმაგრეს.
მაგრამ როდესაც მიუახლოვდნენ,
მვან-ზე მუინ მეტი დაერთოთ.
იქ ჯავშანიძე დაუხვდათ ჯარით
და ეს ნუგეშიც სრულად წაერთოთ.
დაჰყარეს იქვე მათი ფარ-ხმალი,
ველარ გაუძლეს ამდენ სიმწარეს,
ერთიც დასძახეს: მთავს ვუშველოთო!ნ
და მიაშურეს ჰალის-მდინარეს.
შეცვივდნენ ხიდზე დ ჩაუტყდათ ხიდი:
ჩაცვივდნენ წყალში კისრა-კისრითა,
ზოგი დაიხრჩო და ზოგს ნაპირზე
უწყალოდ ჰხოცდნენ ხმლით და ისრითა.
მოისრა ჯარი... გადარჩა მხოლოდ
თვით სკლიაროსი მცირე მხედრობით
და გაეშურა ბაღდადისაკენ,

სასომიხდილი უბედურობით.

VI

გათავდა ომი... კმიდეც დაღამდა,
ბნელმა მოჰფინა ის არემარე;
შესწყდა კიჟიგა და მისი ნაცვლად
კვნესა მოისმის აქა-იქ მწარე.
ზოგი წყალს ჰნატრობს სიკვდილის წინეთ,
ზოგი შველას და შემწეობასა,
ზოგი ბედს ჰყვედრის და ტანჯვით ამბობს,
რომ სიკვდილი სჯობს იმის ყოფასა. დ
ისინი, ვინც რომ ერთ წუთის წინეთ
მხეცივით სისხლით ვერა სძღებოდენ,
ახლა, იმ კვნესას რომ ყურს უგდებდენ,
იმათი ცოდვით იდაგებოდენ.
უნდოდათ შველა, მაგრამ, სიბნელით
რომ ვერ ჰხედავდენ აქ ველარაფერს,
ერთად არეულ-ჟარეულებში
ველარ არჩევდნენ მოყვარეს და მტერს!
ბრძანა თორნიკემ: - მგაურჩეველად,
ქართველი იყოს, გინდა სპარსელი,
გინდა ბერძენი, გინდა სომეხი,
სულ ერთნაირად მოჰკიდეთ ხელი!
სიკვდილი ყველას ათანასწორებს:
თვისიანს, უცხოს, მტერს და მოყვარეს!...
ვეცადოთ ყველა ნუ დავაკლებთ
დაჩრილებს მოვლას და მკვდრებს სამარეს.
ნურვინ გაჰბედავს, დატყვევებულებს
რომ მიაყენონ შეურაცხყოფა!
ვაჟკაცს რომ ბედი სხვას დაამონებს,
დასატანჯავად ისიც ეყოფა!ნ
ასე ისურვა და იმ სრუვილზე
უარს ეტყოდა მხედრობა განა?
მხოლოდ უცდიდნენ მთვარის ამოსვლას,
და, ჰა, მთვარემაც ამოატანა!
ამოჰყო თავი მაღალ მთის წვერით
და გადმოჰხედა ნაზად ბრძოლის ველს;
კაცის ქვეყნიურს ბნელსა საქმესა
მაღლით ციური აფენდა ნათელს.
გაანათა და გამოაჩინა
დასანახავი გულშესაზარი,
თითქოს უნდოდა ეჩვენებია
კაიცსთვიმს ბოროტნამოქმედარი.
სულ დაჭრილ-მკვდრებით მოფენილია

ხეობა, ღელე, ტყე და მინდორი!
ვისიც სიცოცხლე დილას ჰყვოდა,
ახლა შეიქმნა ლეში და მძორი.
აგერ დაჭრილი!... აგერ ძევს მკვდარი!...
გაკვეთილია საბრალო ორად!
აგერაც ერთგან ათასზე მეტი
ზე დაჰჩეხიან ერთმანეთს ხორად!...
ამ ერთ ადგილას რას მიუზიდავს
ამდენი სული? რა ანდამატით?
მხოლოდ იმითი, რომ ორბელიძე
აქა ძევს მკვდარი, ცუდად... ღღალატით.
მისი სიკვდილით ცეცხლმოდებული
მტერს ქართველები ეჯახებოდნენ,
ბევრს მიიძღვანდენ საიქიოსკენ
და თვითონაცა ზე ზე აკვდებოდნენ.
არვინ ელოდა აქ გადარჩენას:
ერთი ათს და ოცს ეჩხუბებოდა
და თუ ჯოჯიკი არ მოსწრებოდათ,
მაინც ვერავინ გადარჩებოდა.
მაგრამ ჯოჯიკმა იმათი სისხლი
ამოიგო და ჯავრი იბარა
და დაამწარა სკლიაროსს ის, რაც
ერთხან ღალატით მან გაიხარა!
გადაჰკრა ლახტი აფრანიკს თავზედ,
დასცა სიმწარით გარეტებული,
შესდგა ფეხებით, უგმირა შუბი
და სასიკვდილოდ გაუპო გული.
როგორც დაჭრილი ვეფხვი, ბაგრატიც
ისე მიჰვარდა მას ბარდაველი,
მაგრამ ჯოჯიკმა მოასწრო თვალი
და დაუჭირა მას ყელში ხელი.
ამ დროს გულდაგულ წამოეპარა
მას უკანიდან ვიღაც სპარსელი,
მაგრამ ხელიდან გავარდა ხმალი,
რომ დაინახა იქ გამრეკელი.
ამისმა მოსვლამ სრულად მიხადა
სკლიაროსის ჯარს ჯანი და ღონე,
რადგანაც თან მოჰყვა სამი ათასი
მას მეომარი სულ თავმომწონე.
მაშინ ჯოჯიკმა და გამრეკელმა
გასამაგრებლად მისცეს მხარი მხარს...
მაგრამ ამითი კი ორბელიძეს
ვეღარ უშველეს, მიტყუებით მკვდარს...
და, აჰა, ახლა ამოდენ მკვდრებში
სულ ყველაზე ძირს ის გდია მკვდარი!

ზურგში არჭვია მას მტრის მახვილი
და გულზე ადევს მისივე ფარი...
ცოტა შორს, განზე, შავი კლდის ძირში
უწვერულვაშო ეს ვინდა არი?
თავს დაჰხვიხვინებს, ტორს სცემს მერანი,
რომ გააღვიძოს მისი მხედარი...
მაგრამ ამ ნეტარ, საუკუნო ძილს
აწ ვერ დაუფრთხობს ქვეყნად ვერღა რა!
დედის ცრემლების მან საპასუხოდ
აქ ბრძოლის ველზე სისხლი დაღვარა
და შეასრულა მით ღირსეულად
მამულისშვილის უკვდავი ვალი:
თავის სამშობლო ქვეყნის ხსოვნაში
სამარადისოდ დახუჭა თვალი...
ეგებ სხვა რამე გულდასაწვავი
სიკვდილის წინეთ აგონდებოდა
და სასიკვდილო შხამი გულის წყლულს
უფრო სახმილად ეკიდებოდა?
ვინ იცის, რა და რა საიდუმლო
მან საიქიოს თან წაიტანა?
შორს სადმე ქართლში დედამ გამოსცნოს,
ან გულის სატრფომ ეს გამოცანა...
აგერ ისრისგან მთლად დაცხრილული
გდია მოხუცი პირნათლად მკვდარი,
თითქოს სძინავსო და ეზმანება
მას შორეული ტკბილი სიზმარი...
აჰა, დაჭრილი მიფორთხებულა
ბევრის წვალებით დიდ ხისა ძირში,
ჰსურს დაიყვიროს, მაგრამ სამრავი
ენა აღარ აქვს მომაკვდავს პირში.
აგერ სიდანღაც უცნაურის ხმით
გამოიძახის კვნესით დაჭრილი:
თავზე აწევან საბრალოს მკვდრები
და ემატება მითი ტკივილი.
ამდენ დაჭრილის კვნესით და ოხვრით
აღარსად არის აქ ყურთა სმენა:
სომხურ, ქართული, ბერძნულ, სპარსული,
არეულია სხვადასხვა ენა.
გამწარებული გამოთქმის კილო
და დედააზრი ერთი აქვს ყველას;
სწყევლიან თავის ბედს და გაჩენას
და გასაჭირში ითხოვენ შველას;
მაგრამ ბევრს მათგანს ვეღარ უშველის
სიკვდილის მეტი ვეღარაფერი,
თუმც-კი მოყვრულად ეშველებიან

და აღარავის აღარ ჰყავს მტერი.
ასე გათავდა ეს დიდი ბრძოლა...
აჯანყებულთა ამოწყდა ჯარი,
მაგრამ მათ რიცხვში ხუთიათასი
გამოერია ქართველიც მკვდარი...

კარი მეოთხე

I

გამობრძანდა ქალაქს გარეთ
მეფე დავით ბედნიერი,
თანვე ახლავს ყოველის მხრით
წამოსული ქართლის ერი.
რიცხვი არ აქვს დარაზმულსა,
ქვეითსა და ცხენოსან ჯარს...
შეჰხარიან ბატონ მეფეს,
მორჩილებით უვლიან გარს.
გარეშემო მთა და ბარი
წვრილფეხობით მოფენილა,
თითქოს რაღაც დიდ წყალობას
ექადოდეს ეს მათ დილა.
ცალკე სერზე უთვალავი
გადმომდგარა დედა-წული,
სხვებზე მეტად დასტყობიათ
საზოგადო სიხარული.
წინ დგას მეფე და გვერდში ჰყავს
ბაგრატ, მისი შვილობილი,
კათალიკოს-მღვდელმთავრები
იქვე დგანან კმაყოფილი.
სათვალმაქცოდ არა ბრწყინავს
ერისა და ღვთის რჩეული:
თან არა აქვს მას გვირგვინი
და სამეფო სამკაული!
მაგრამ ისეც ვინ არ იცნობს,
რომ ის დიდი ცხებულია,
ვინც ერისგან გულის წმინდით
ნაკურთხი და ქებულია?
ყველა იცნობს მამაშვილურ,
არც რიდი აქვს და არც შიში;
მიდიან და რჩევას ჰკითხვენ,
როგორც ლხინში, ისე ჭირში.
აი, ახლაც უთვალავი
ეს ერის სულ მას შეჰყურებს
და მოელის გულის ძგერით
ნახოს, მეფე რას აპირებს.

გაიხედეს შორს მინდვრისკენ
და რაღაცას მოჰკრეს თვალი:
ძირს შავად და მალლა ღრუბლად
მათკენ იყო მომავალი.
ეს იყო, რომ ბრუნდებოდა
საბერძნეთით ქართლის ჯარი,
და ცხენების ფეხთა მტვერსა
აღმა ჰყრიდა ღრუბლად ქარი.
თავის ქვეყნის კიდევ ნახვამ
მხედრებს გული აუძგერა
და საგმირორ, ჩვეულებრივ,
შემოსძახეს მათ სიმღერა:
მკავკასიის ქედზე იყო
ამირანი მიჯაჭვული,
ყვავ-ყორანი ეხვეოდა,
დაფლეთილი ჰქონდა გული.
ქვეყნად ცეცხლის მოტანისთვის
გულს ცეცხლი არ ჰნელდებოდა
და რაღაცა მანქანებით
გული ისევ მთელდებოდა.
ჰქონდა ჭირში მოთმინება,
არც ჰკვნესოდა, არც ოხვრიდა;
უსამართლო ძლიერებას
მონურად ქედს არ უხრიდა.
ბოლოს მაინც გამარჯვება
დარჩა!... ყველა გააოცა!...
და ის ღვაწლი მაგალითად
მიწის შვილთა მან გადმოსცა...
კავკასიის მაღალ ქედზე
მიჯაჭვული ამირანი
არის მთელი საქართველო
და მტრები კი დ ყვავ-ყორანი.
მოვა დრო და თავს აიშვებს,
იმ ჯაჭვს გასწყვეტს გმირთაგმირი!...
სიხარულდა შეეცვლება
იმდენი ხნის გასაჭირი!ნ
მოახლოვდნენ ამ სიმღერით,
დადგნენ ცოტა მოშორებით;
დაქვეთდნენ, წინ წამოდგნენ
და დარაზმდენ აჩქარებით.
თაყვანი სცეს ერთად მეფეს,
ცალი მუხლი მოიყარეს.
სიმდაბლის და მორჩილების
ნიშნად, თავი მოიხარეს.
წადგა მეფე და შესძახა:

-მ გამარჯვება მძლეველ ჯარსო!
ვაშა! ვაშა! იმათ ღვაწლს და
საუკუნო სახსოვარსო!
გამარჯვება ქართველ დედებს,
ჩვენს გამზრდელსა და მშობლებსო:
მათი ძუძუ გვავაჟკაცებს
და ზრდა სულით გვამადლებსო!ნ..
ამ სიტყვებმა აიტაცა,
ააღელვა მთელი ჯარი,
შესძახეს და მათი გრგვინვით
ირყეოდა მთა და ბარი:
- მგაუმარჯოს ქართველ დედებს!
ვაშა! ვაშა! მძლეველ ჯარსო!
დღეგრძელობა ბატონ მეფეს,
ქვეყნის თვალსა და ჯავარსო!ნ

II

მაშინ წარსდგა ბატონის წინ
დიდი თორნიკ ერისთავი,
წინ დაუდვა ფეხით დროშა
და მიართვა რაღაც ტყავი.
მოახსენა: - მაჰა, მეფევ!
მგრამატაან დედოფლისო,
მაგიერი სასყიდელი
ჩვენი სისხლის და ოფლისო.
ბასილი და კონსტანტინეც
ამოწმებენ ამ წერილსო
და უთმობენ ზემო ქვეყნებს
თქვენ შვილსა და შვილისშვილსო.
მეც მიბოძეს მათ საკუთრად
საჩუქარი დიდძალიო:
საკაული, ოქრო, ვერცხლი,
მარგალიტი და თვალიო.
მაგრამ, მეფევ, მე რათ მინდა
ეს სიმდიდრე საწყალ ბერსო,
თქვენს დიდებულ ბატონობას
შემოვწირავ ყოვლიფერსო:
ნახევარი თქვენი იყოს,
ნახევარიც ქვრივ-ობრებსო!
ამდენი ჯორკიდებული
ორივესთვის იკმარებსო!ნ
მეფემ უთხრა: - მგმადლობ! ვიცი,
ქვრივ-ობლები რომ გიყვარსო...

მათ ჰქონდეს და მე-კი ჩემთვის
არ ვიღებ არც ნახევარსო!
შენია და შენვე გქონდეს,
მოიხმარე, როგორც გსურსო;
რალა ძღვენი ეჭირვება
შენს ღვაწლსა და სამსახურსო?ნ
მაგრამ თორნიკ უპასუხებს:
-მნუ მამგუნებ, მეფევ ძღვენსო:
ვერ მივიღებ მე სიმდიდრეს,
ვრე ვქმ საქმეს ღვთის საწყენსო!
ჯვარია და სახარეყა
მხოლოდ ბერის სიმდიდრეო;
ეს სიმდიდრე ქვეყნის არის
და თქვენც მისი მემკვიდრეო!ნ
ვერ შეთანხმდნენ, თუმც სარდალი
ცრემლით სთხოვდა მუხლმოყრილი,
და ლაშქარიც სარდლის თანხმად
მის წინ იდგა თავდახრილი.

III

ღრუბელზე მაღლა, ორბის საბუდარს,
არჩვებ-ჯიხვების მაღალ სამთავროს,
წმინდა მამებსა გამოუქვაბავსთ
კლდეში სახლები ოდესამე, ერთ დროს.
აღარა სჩანან დღეს ის მამები,
აწ აიაზმას ვერ გვასხურებენ,
და მაღლობიდან ის სადგურებიც
ჩვენ შავ ბედს შავად გადმოჰყურებენ...
ვერა ოთხფეხი, ვერა ფრინველი,
ვერ შედის, თუმც კი ღიაა კარი;
ვერც უწმინდური რამე ქვემძრომი:
იქ ბუდობს მხოლოდ წმინდა ფუტკარი;
და ისიც მისთვის, რომ ზეცის მუშა
ხატებს უმზადებს აქ წმინდა სანთლებს,
თორემ სხვა... გინდა კაციც შევიდეს,
რალაცა შიში ააკანკალებს.
ამგვარად ჰფიქრობს დაბალი ხალხი,
ცრუ-მორწმუნობით არის შემცდარი,
მაგრამ ამ გულწრფელ მათ შეცდომაში
მაინც სიწმინდე და მაღლი არი.
თორნიკეს დროსაც ამგვარ მღვიმეში
ცხოვრობდა ერთი მოხუცი ბერი,
მაძით მოსილსა და ფეხშიშველსა,

წელზე ეყარა თმები და წვერი.
ხშირად სოფელში ჩამოდიოდა,
არ ასვენებდა კაცთმოყვარება:
მუნჯად ვიდოდა, ხმას არვის სცემდა,
აღთქმული ჰქონდა მას მდუმარება.
მაგრამ შრომასა და შემწეობას
გაჭირვებულებს არ ამაღლიდა:
უყვარდა გლეხი, ქვრივი, ობოლი,
მამაშვილურად ყველას უვლიდა.
თოხნაში, მკაში, სხვლაში და ხვნაში
ის მუშა იყო ყველაში სრული,
მისის მარჯვენის მაღლს ჰფიცულობდა
ყოველი გლეხი გაჭირვებული.
როცა სახადი გადამდები რამ,
სადმე სოფელში მოედებოდა,
იმათ მომვლელად და საპატრონოდ
წმინდა მოხუცი იქ გაჩნდებოდა.
და სასყიდელი იმისი იყო
ხმელი პური და ზედ წმინდა წყალი;
არვის უნახავს ის მოწყენილი.
არც მხიარული და არც გამწყრალი.
ერთ გუნებაზე იდგა და იდგა...
ყველას უყვარდა, ყველა იცნობდა,
მაგრამ ის მაინც არვინ იცოდა,
თუ რას ჰფიქრობდა და ან რას გრძნობდა.
იცოდენ მხოლოდ, რომ ბერი იყო,
ცხოვრობდა კლდეში, სოფლიდან ახლოს.
და დიდი ხნიდან მათი მამებიც
მას ეძახოდენ მგაბრიელ-სალოსსნ.
როდესაც მეფემ არ შეიწყნარა
თორნიკეს ძღვენი, თხოვნა, ვედრება
და გაკვირვებულ ამოდენ ჯარში
სიჩუმე იყო და მდუმარება,
ეს გაბრიელი წარსდგა იმათ წინ,
ამოიდგა რა პირველად ენა,
და გააკვირვა ყოველი სული,
როდესაც ბატონს ეს მოახსენა:
_ნმეფევ! სიმდიდრე და ეს საუნჯე
არც შენ გეკუთვნის და არც თორნიკეს!
ეს ნახევარი სხვებისა არის...
სისხლის სანათვლოდ იმათ მოიმკეს!
რისთვის ივიწყებთ იმათ, რომელთაც
მამულის სახელს თავი შესწირეს,
და გაითხარეს სამარე ისე,
რომ შორს მშობლებმაც ვერ დაიტირეს?

რათ არ იგონებთ იმ წმინდა ადგილს,
სადაც თორნიკე იმყოფებოდა?
თუ არა იმის სასწაულს და მადლს,
ქრისტიანობა იღუპებოდა!...
მთაწმინდის იყოს ეს თქვენი ძღვენი,
აქ ააშენეთ მით მონასტრები,
რომ სუყოველდღე, წირვა-ლოცვის დროს,
იხსენებოდეს ქართველი მკვდრები.
აუგეთ ერთიც ახალი ლავრა
ყოვლად წმინდისა დედის სახელსა,
რომ მის წილხვედრი მცირე ივერი
მსხვერპლს სწირავდეს მის მფარველს და მხსნელსა.
მეცნიერების და მწიგნობრობის
აქ აენთება ერთ დროს ლამპარი
და შვილიშვილთა სხივებს მიაფენს
იმათი მამა და წინაპარი!ნ
სთქვა და ისევე დადუმდა ბერი.
გაოცებული უმზერდნენ მაშინ...
დასთანხმდა მეფე და ერმაც მასთან
ერთხმად შესძახა ხმამაღლა: მამინ!ნ...
აღარვინ იყო საქართველოში
იმ დღიდან იმა ბერის მნახველი;
მხოლოდ ერთხელ-კი, როცა ქვეყანას
ჩამოსწოლოდა უკუნი ბნელი,
ორი მოხუცი ენახათ გზაზე
ხელყავარჯნებით შორს მიმავალი,
ათონისაკენ მიემართათ მათ
პირდაპირი გზა და სწორი კვალი.
ისე ვიდოდენ, ვით ბნელ ღამეში
თითქო უძლოდათ რაღაც ნათელი...
ერთი მათგანი იყო თორნიკე
და მეორე კი ის გაბრიელი.

IV

ერთხელ ათონში ასტეხეს რეკა
და უჩვეულო იწყეს ღაღადი.
ასე ამბობდენ, რომ სასწაული
სუყველამ ერთად ვნახეთო ცხადი:
მოსცურა ახლოს ღვთისმშობლის ხატმა
და დაიყენა თავს ნათელიო.
გამოსვენება გვინდოდა, მაგრამ
არ მოიკიდა ჩვენი ხელიო.
ყველა ვერ ჰხედავს: ღამით ნათელი

და დღისით რაღაც ნისლი ჰბურავსო;
ჩვენ როცა ნავით ვუახლოვდებით,
ის არ გვიკარებს, შორს მისცურავსო.
მისი სიწმინდის შეხების ღირსი
აღარ აღმოჩნდა არცა ერთიო.
სჩანს, ჩვენი ცოდვა დიდი ყოფილა
და გვირისხდება მაღლით ღმერთიო!
ასე სტირიან წმინდა მამები,
მარხვას და ლოცვას იორკეცებენ;
აღთქმებსაც სდებენ საკანონოდა
და ღირსს მათსავე გუნდში ეძებენ.
მაგრამ არ იქნა, სანამდის ძილში
არ ნახა ერთმა ბერმა ჩვენება:
გამოეცხადა მას დედაღვთისა
და განუცხადა მაღალი ნება:
-მამაოდ შფოთავთ, წმინდა მამებო,
არაფერი გაქვთ ღმერთთან ბრალიო.
არც ჩვენთანა ხართ თქვენ დამნაშავე,
არა ვარ თქვენზე მე გამწყრალიო.
მაგრამ მე თქვენთვის აქ არ მოვსულვარ,
სხვა არის ჩემი წმინდა ნებაო,
და თქვენგან არვის არ შეუძლია
ჩემი აქედან წასვენებაო.
ჩემ სადიდებლად რომ აუცილებლად
ივერიელთა აქ ტამარიო
და ყველასათვის შიგ შესასვლელად
მათ გაუღიათ მისი კარიო,
იქ სცხოვრობს ერთი მოხუცი ბერი,
ივერიელი გაბრიელიო,
და ნათლით მოსილს იმ ჩემ ძლიერ ხატს
იმან შეახოს მხოლოდ ხელიო,
რომ მიიტანოს და დაასვენოს
შესავალ კართან საკვირველიო,
და იმ დღიდანვე სასწაუმომქმედს
დაერქვას: მკარის ღვთისმშობელიო! ნ
გამხიარულდნენ წმინდა მამები,
იწყეს შესხმითი წმინდა გალობა;
უვლიდნენ ტაძრებს კელაპტრებითა,
გახშირდა საღმრთო ლიტანიობა;
წინ მიუძღვოდა იმათ თორნიკე
და იოვანე მცირე კრებითა,
და ივსებოდა იმათი გული
მომეტებულის ნეტარებითა.
მიიღეს ხატი და დაასვენეს
დანიშნულს ადგილს სიხარულითა

და ივსებოდა წმინდა ტამარი
იმავე დღიდან სასწაულითა.
მაგშრამ ყველაზე შესანიშნავი
იხილეს მაშინ ერთი ჩვენება,
რომელსაც მსგავსი ჯერ არ ენახათ
და არც ყოფილა სადმე ხსენება:
გამოიხატა ცაზე გვირგვინი,
ვარსკვლავებისგან გამოჰქედილი,
დაადგა თავზე ივერთ მონასტერს
და გაანათა წმინდა ადგილი,
და ნათლის სხივებს აელვარებდა
დიდხანს, სანამდის არ დადგა დილა!...
შემდეგაც თურმე არა ერთგზისა
იმავე ადგილს გამოჰქედილა.
დღეს ის ნიშანი კი აღარა სჩანს:
დიდი ხანია, რაც რომ გამქრალა...
უეჭველია, ჩვენს გულგრილობას
გაჭრისხებია!... ჩვენზე გამწყრალა!...
მაგრამ სულმნათსა საქართველოსას,
ღვთისმშობლობა დღეს, ერთი სიზმარი
ენახე: ქვეყნად ჩამოსულიყვნენ
ნინო, ქეთევან და თვით თამარი.
თამარს თავს ედგა ძლევის გვირგვინი
და ქეთევანსა დ წმინდა მოწმობის,
ნინოს ხელთ ეპყრა ჯვარი ვაზისა,
ნიშანი დიდი ქრისტიანობის.
ზეცად ეპყრათ სამთავეს თვალნი,
საქართველოსკენ აშვერდნენ ხელსა
და შეერთებით, ხმაშეწყობილად,
ჰგალობდნენ ტკბილსა საგალობელსა:
-მდედაო ღვთისავ! შენი ხვედრია
ეს საქართველო დიდჭირნახული,
შეუნდევე ცოდვა!.. ნუ ააღებ ხელს,
ლმობიერებით იბრუნე გული!...
მოეც კურთხევა ზეცით, მაღალო,
და გადმოსახე ძლიერად ჯვარი,
რომ აღადგინო ქართველთა ერი,
დღეს დაცემული და ცოცხალ-მკვდარი!
მისსა მხნეობას, მისსა ზნეობას
განუმტკიცებდე აღმაფრენასა
და შენს საქებრად, სადიდებელად
ნუ დაავიწყებ ამ ტკბილ ენასა,
რომელთაც თამარ ბრძანებას სცემდე,
ქეთევან მარად შენ გადიდებდა
და ნინო ძისა შენისა მცნებას

შენგან რჩეულ ერს უქადაგებდა!...ნ
რომ გაათავეს თურმე ეს ლოცვა,
ზეცასშეჰხედეს სამთავემ ნელა
და დაინახეს, რომ ძველ ადგილზე
გამოესახათ მათ ცისარტყელა...

1884 წ.